

زاخۆ 11 ی ئادارا 1970 – 6 ئادارا 1975 ی

قه کۆلینه کا میژوویی – سیاسییه

پۆژین چلبی منیر

پشکا میژوو، کولیزا ئادابی، زانکۆیا زاخۆ، هه‌ریما کوردستانی، عێراق. (rojinchalabee88@gmail.com)

وه‌رگرتن: 2017/04 په‌سه‌ندکرن: 2017/05 به‌لافکرن: 2017/06 <https://doi.org/10.26436/2017.5.2.313>

پۆخته:

ده‌فەرا زاخۆ د ماوی د نافه‌را 11 ئادارا 1970 – 6 ئادارا 1975 ی دا چه‌ندین پرودانین گرنگ و کاریگەر د میژوویا باژیری و کوردستانییدا ب شیوه‌یه‌کی گشتی په‌یدا دبن، ئە‌ف پرودانه لایه‌نین سیاسی و ئابووری و جفاکی بخۆفه دگرن. له‌و‌را ئە‌ف قه‌ کۆلینه لژیرو نافونیشانیین (زاخۆ 11 ئادارا 1970 یی – 6 ئادارا 1975 ی) هاتیه بنافکرن و تیدا قه‌ کۆلین لسه‌ر گرنگترین پرودانین باژیری هاتیه‌کرن. ئە‌ف قه‌ کۆلینه ژ سی ته‌وه‌ران پیکه‌هیت. د ته‌وه‌ری ئیکیدا باسی ماوی د نافه‌را 11 ی ئادارا 1970 ی هه‌تا سالا 1974 ی هاتیه‌کرن، چونکه د فی ماوه‌یدا ئیمناهی، ئاسایش ئازادیه‌کا مه‌زن د باژیرییدا هه‌بوو، گرنگیدان ل سه‌ر هه‌لوسته‌نین خه‌لکی باژیری ژ پیکه‌هه‌فتننا 11 ی ئادارا 1970 ی، سه‌ره‌دانا ئیدریس بارزانی بو باژیری و بزافا کوشتنا سه‌روکی پارتی دیموکراتی کوردستان مه‌لا مسته‌فا بارزانی و هه‌لوسته‌نی خه‌لکی باژیری ژ کوشتنا قایمه‌قامی قه‌زا شنکالی هاتیه‌کرن. د ته‌وه‌ری دووییدا“ باسی ده‌سته‌پیکرنا شه‌ری د نافه‌را حکومه‌تا عێراقی و سه‌ره‌کرده‌یا شه‌ره‌شا کوردی ل سالا 1974 ی، ب تابه‌ت پشته‌ی شه‌ری (گه‌لیی زاخۆ)، ئە‌ف شه‌ره‌ بوویه نه‌گه‌ری کوچکرنا خه‌لکی باژیری بو گوند و ده‌فه‌رین چیاپی و کوچکرنا هنده‌کین دی بو ئیران، تورکیا، سووریا، ده‌وله‌تین ئه‌وروپی و ژ ترسین ده‌زگه‌هین ئه‌منی یین حکوومی دپه‌فین. د ته‌وه‌ری سیینیدا باسی گرنگترین ریکه‌سته‌نین سیاسی و له‌شکه‌ری ل ده‌فەرا زاخۆ هاتیه‌کرن، ب تابه‌تی ریکه‌سته‌نین پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتا کۆمۆنیستا عێراقی.

په‌یه‌قیین سه‌ره‌کی: ده‌فەرا زاخۆ، شه‌ری گه‌لیی زاخۆ، حکومه‌تا عێراقی، هیزا زاخۆ.

1. پێشه‌کی

ئه‌گه‌رین ده‌سته‌نیشانکرنا فی بابته‌تی بو وی چه‌ندی دزفیرت کو ئە‌ف بابته‌ته وه‌ک قه‌ کۆلینه‌کا ئە‌کادیمی و سه‌ره‌به‌خۆ هه‌تا نوکه نه‌ هاتیه نقیسین و هه‌لوسته‌نی زاخۆ ژ پرودان و پێشه‌هاتین د فی ماوه‌یدا نه‌ هاتیه دیارکرن.

لی یاگرنگ ئه‌وه ل قیری دیاربه‌که‌ین کو قه‌ کۆله‌ری لدویف شیانین خۆ شیاپه‌ هژماره‌کا پیزانینان د فی ماوه‌یدا کۆم بکه‌ت، به‌لی چ پیزانین گرنگ د ماوی سالا 1973 دا ب ده‌ست قه‌ کۆله‌ری نه‌که‌هه‌فتیه‌ بتنی هنده‌ک به‌لافوکین حکومه‌تی و پارتی دیموکراتی کوردستان کو ئه‌وه‌ی بتنی باسی ئافاکرنی دسالا 1973 دا دکه‌ت ب ده‌ست قه‌ کۆله‌ری که‌هه‌فتین

نافه‌روکا قه‌ کۆلینی باسی هه‌لوسته‌نی خه‌لکی زاخۆ ژ پرودان و وه‌رارین سیاسی و له‌شکه‌ری د نافه‌را (1970 – 1975) دا دکه‌ت و ئه‌نجامین به‌یانا 11 ی ئاداری لسه‌ر زاخۆ و باسی هه‌لوسته‌نی خه‌لکی ده‌فه‌ری ژ پرودانین د ماوی د نافه‌را (1970 یی – 1975) یتدا

زاخۆ ئیک ژ باژیرین دیروکیه‌یه ل باشووری کوردستانی و پشکداریه‌کا کارا د هه‌می سه‌ره‌لدان و شه‌ره‌شین کوردیدا کریه و پۆله‌کی به‌رچاف د شه‌ره‌شا ئه‌یلولی (1961 ی – 1975 ی) دا هه‌بوو، ئە‌ف قه‌ کۆلینه باسی په‌وشا سیاسی زاخۆ د نافه‌را (1970 ی – 1975 ی) دکه‌ت کو ماوه‌یه‌کی گرنگه‌ “ چونکی د فی ماوه‌یدا به‌یانا 11 ی ئاداری هاتیه راگه‌هاندن ژ لای حکومه‌تا عێراقیه و تاراده‌یه‌کی ئیمناهی به‌ره‌رار بوو و ئاریشه‌ ل زاخۆ کیمتر ببوون، تا سالا 1974 ی ده‌می هه‌ردوو لایه‌نین شه‌ره‌شا کوردی و حکومه‌تا عێراقی نه‌گه‌هه‌شتینه‌ چ ریکه‌هه‌فتننا، دوپاره شه‌ری ده‌سته‌پیکره‌، ل زاخۆ شه‌ر ل گه‌لیی زاخۆ ده‌سته‌پیکر و حکومه‌تا عێراقی شیا کونترۆلی لسه‌ر باژیری زاخۆ بکه‌ت و د ئه‌نجامدا هژماره‌کا زۆرا خیزانین زاخۆ به‌ره‌ف ده‌وره‌به‌رین زاخۆ و ده‌فه‌رین چیاپی قه‌ بچن و هژماره‌کا دیتر ل ده‌می نسکۆیا سالا 1975 ی به‌ره‌ف وه‌لاتین ده‌وره‌به‌ر چوون، وه‌ک ئیران و تورکیا و سووریا.

په‌په‌په‌بووین، هه‌روه‌سا باسی ږیکه‌ستننن سیاسی و له‌شکه‌ری د فی ماوه‌یدا هاتیه‌ کرن.

ته‌وه‌ری ئیککی:

1.1. هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ ژ پروودان و وه‌رارین سیاسی و له‌شکه‌ری 1970 – 1975 ی:

پشتی وان کریار و شه‌رین د نابقه‌را حکومه‌تا عیراقی و شوپه‌شا کوردیدا پرووداین هه‌ر ژ سالا 1961 ی هه‌تا 1970 ی، حکومه‌تی نه‌شیا چ سه‌رکه‌فتنیت مه‌زن ب ده‌ستخوڤه‌ بینیت له‌ورا نه‌چار بوو دووباره‌ به‌ره‌ڤ ږیکا ناشتی بچیت بو چاره‌سه‌رکرن پرسا کوردی (1). و حکومه‌تی ده‌ست ب دانوستاندنن نوی لگه‌ل سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌شا کوردی کر (2)، دانوستاندن د نابقه‌را حکومه‌تا عیراقی و شوپه‌شا کوردی (3) سه‌ر ږیکه‌فتننامه‌یا د نابقه‌را شاندا حکومه‌تی ب سه‌رکوتایا جیگری سه‌رۆکی ته‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌رش ل عیراقی سه‌دام حوسین و سه‌رکردایه‌تیا کوردی ب سه‌رکوتایا مسته‌فا بارزانی ل شه‌فا 11/10 ئادارا 1970 ی ل ده‌قرا ناوپردان دووماهیک ده‌یت، و ل ږوژا 11 ئادارا 1970 ی به‌یان ژ لایئ سه‌رۆکی ته‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌رش ل عیراقی ته‌حمه‌د حه‌سه‌ن به‌کری فه‌هاته‌ ږاگه‌هاندن (4).

ته‌ڤ ږیکه‌فتننامه‌ ژ (15) ماده‌یان ږیکده‌ات و ماده‌یا چواردی بریتیبوو ژ ((پیدانا مافی ئوتونومی بو گه‌لی کورد د چوارچوڤی ده‌قه‌رین کوردیدا، ل د پاشه‌پوژی دا سه‌رژمیره‌ک به‌یته‌ ته‌نجامدان بو وان ده‌قه‌رین پتریا ئاکنجینن وی کورد بن)) (5).

ته‌ڤ ږیکه‌فتننامه‌ ده‌یته‌ هه‌ژمارتن ژ گرنکترین ده‌سته‌که‌فتنن شوپه‌شا ته‌یلولی، چونکی بو جارا ئیککی بوو د میژویا هه‌چه‌رخدا دانپیدان ب مافین گه‌لی کورد ب به‌لگه‌یه‌کا یاسایی ژ لایئ ده‌وله‌ته‌کا ده‌سته‌لاتدار ل کوردستانن به‌یته‌ کرن (6). ژ گرنکترین به‌ندین وی راسته‌کرن ده‌ستووری ده‌مکی بوو، کو ده‌قی وی ب هه‌بوونا دوو نه‌ته‌وه‌یین سه‌ره‌کی ل عیراقی ته‌وژی عه‌ره‌ب و کورد دیار بکه‌ت، هه‌روه‌سا ږیار دا بوو زمانن کوردی لگه‌ل زمانن عه‌ره‌بی زمانه‌کی فه‌رمی بیت، ل وان ناوچین پتریا خه‌لکی وان کورد بن و یا گرنک مافی ئوتونومی بو کوردان هاتبوو دان (7).

ب فی هه‌لکه‌فتنن ئاهه‌نگ و خوڤشی ل هه‌می ده‌قه‌رین کوردستانن هاتنه‌ گږان و گه‌له‌ک خه‌لک پی شاد بوون و ئاهه‌نگه‌کا مه‌زن یاسه‌رانسه‌ری عیراقی ل 12 ی ئادارا 1970 ی ل گوره‌پانا ئازادی ل به‌غدا هاته‌ گږان (8)، و سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌رش داخواز ژ له‌شکه‌ری ئیک ل بادینان کر (250) که‌س به‌ره‌ڤ به‌غدا فه‌ بچن (9)، خه‌لکی زاخۆ وه‌ک هه‌می ده‌قه‌رین دی د فی ئاهه‌نگیدا به‌شدار بووین، ژ وان که‌سین به‌شدار بووین: شه‌عبان سه‌عید و هه‌جی محمه‌د خه‌یات و ره‌شو هوکا لگه‌ل هه‌ژماره‌کا که‌سین دی ب جل و به‌رگین کوردی پیشکداری د ئاهه‌نگا 11 ی ئادارا 1970 ی ل به‌غدا کرن (10).

سه‌باره‌ت هه‌لویستی خه‌لکی زاخۆ، د ناخوڤیا زاخۆدا گه‌له‌ک د خوشحالیبوون ب فی هه‌لکه‌فتنن و خه‌لکی ده‌قه‌ری ب ږییقنانان ږابوون داکو خوڤشیا خو دیار بکن و ئاهه‌نگ ل گه‌له‌ک جهان هاتنه‌ گږان و ژماره‌کا زوړا خه‌لکی ل ده‌ڤ ئافاهیی قشلی ل ناهه‌ندا باژیری کومبوون و شانده‌ک ژ پیشمه‌رگه‌ی ب ئاماده‌بوونا ئوسمان قازی پیشکداری د فان ئاهه‌نگاندا کر (11). هه‌ر دیسان ژماره‌کا خه‌لکی و پیشمه‌رگه‌ی به‌ره‌ڤ باره‌گایی هه‌یزا زاخۆ ل ته‌رمشتی ب داهول و زیناڤه‌ چوون و ئاهه‌نگ ل ویږی گږان و خوڤشیا خو ب فی هه‌لکه‌فتنن ده‌ره‌ږی (12).

ل ئاهه‌نگا مه‌زن ب فی هه‌لکه‌فتنن ل 21 ی ئادارا 1970 ی ل ږوژا نه‌ووژن ل گوندی هه‌یزاوا ل زاخۆ هاته‌ گږان، ب ئاماده‌بوونا هه‌ژماره‌کا زورا خه‌لکی زاخۆ و لگه‌ل که‌سایه‌تین حزبی و سه‌ربازی و به‌رپرستین کارگری و ب ئاماده‌بوونا فه‌رمانده‌ی هه‌یزا زاخۆ عیسا سوار و ل گه‌ل هه‌می سه‌رقولان ره‌مه‌زان عیسا و عریف ده‌رویش و سه‌ید عه‌بووش و عه‌لی عه‌لی زویکی و قایمه‌قامی زاخۆ هه‌روه‌سا فه‌رمانده‌یی فه‌رماندا له‌شکه‌ری عیراقی بنافی (دحام) پیشکداری د فی ئاهه‌نگیدا کرن، هه‌ژی گوتننیه‌ نه‌بوونا ترومبیلان نه‌بوو ته‌گه‌ر خه‌لک پیشکداری د ئاهه‌نگیدا نه‌کهن به‌لکو ژماره‌کا زوړا خه‌لکی زاخۆ ب بییان دچوون هه‌تا گوندی هه‌یزاوا، و ږیکه‌فه‌ ته‌ڤ دروشمه‌ د گوټ: (حزبا زاخۆ ږیلایه‌ بو مه‌لایي {مه‌لا مسته‌فا بازانی} فیدایه‌) (13)، دیسان ده‌ی ئاهه‌نگیدا شانوگه‌ریه‌ک هاته‌ پیشکیشکران لسه‌ر کاوه‌یی ئاسنگه‌ر و که‌سه‌ک بنافی محمه‌د ته‌مین عه‌بدولکه‌ریم ژ خه‌لکی زاخۆ ب ته‌کته‌ریا کاوه‌یی ئاسنگه‌ر ږابوو. و فه‌رماندنن فه‌رماندا له‌شکه‌ری عیراقی پینوس کرن دیاری بو وان که‌سین ب فی ته‌کته‌ریی ږابووین، ته‌ڤ ئاهه‌نگه‌ هه‌تا ږوژا ئافابووی به‌رده‌وام بوو و خه‌لک ږیکه‌فه‌ که‌یفخوڤشبوون (14).

ب فی چه‌ندی بارودوڤخین خه‌لکی زاخۆ ب شیوه‌یه‌کی گشتی د نابقه‌را سالین (1970 – 1975) پدا گه‌له‌ک باشبوو و خه‌لکه‌ک یی ئازاد بوو و ئیمناهی به‌ره‌ره‌ر ببوو ئاریشه‌ کیمتر ببوون، به‌رپرس و قایمه‌قام و ږیقه‌به‌رین ناحیا بارا پتر هه‌می ژ پارتا دیموکراتی کوردستان بوون، ئانکو لایه‌نی کارگری د ده‌ستین پارتییدا بوو، هه‌ر دیسان چالاکیه‌کا پیشچاڤ د فی ماوه‌یدا ل قوتابخانه‌یان دا هه‌بوو تا راده‌یه‌کی سته‌م نه‌بوو ل ته‌ڤ ئیمناهییه‌ به‌رده‌وام نه‌بوو تاییه‌ت د سالین دووماهیکیدا حکومه‌ت به‌ره‌ڤ دژایه‌تیا سه‌رکردایه‌تیا شوپه‌رشا کوردیڤه‌ چوو (15). ل دویڤ به‌یانا 11 ئادارا 1970 یی هه‌تا 1974 ی هه‌ژماره‌کا چاکسازیان ژ لایه‌نی ئافاکرن و کارگری و خزمه‌تگوزاریا گشتی ژ لایئ حکومه‌تیڤه‌ هاتنه‌ ته‌نجامدان، ژ وان هه‌یزا یاسه‌واننن سنووری (حرس الحدود) ژ پیشمه‌رگه‌یان ل ده‌قه‌رین ئوتونومی ل ته‌باخا 1970 ی هاته‌ ږیکه‌ستن (16) ژ گرنکترین چاکسازیین هاتینه‌ ته‌نجامدان ل زاخۆ، (226) خانن ل زاخۆ و ده‌وره‌یه‌ران بو پیشمه‌رگه‌یان ل گوندین بیئاسی و ئیبراهیم خه‌لیل و حه‌سه‌ن ئافا و

کومبوونه کۆ د گهل پێقه به رێن قوتابخانه یێن زاخۆ کر ژ بهر ئاریشه یێن فێرکرنی پاشان دیارکر ب سه ربه رشتیا دارابیا وه زاره تا ئافه دانکرنا باکووری دی رابت ب چیکرنا قوتابخانه یان ل (8) گوندان ل قه زازاخۆ⁽²⁹⁾، دیسان پێقه به ریا په روه ردا پارێزگه ها دهوکی دوو قوتابخانه یێن سه ره تایی یێن نوی ئیک ژ وان قوتابخانه یان ل گوندی به هینه ل ناحیا گولیا ن فه کریه⁽³⁰⁾. د به یانا 11 ی ئاداری ئیدا بریار دابوو زمانێ کوردی ل گهل زمانێ عه ره بی زمانه کۆ فه رمی بیت، ل وان ناوچین پتیا خه لکی وان کورد بن، له ورا پێقه به ریا خواندین کوردی یا گشتی هژماره کا خولین زمانێ کوردی هه ر ژ سالا 1971 – 1972 ی ل ده قه رین کوردی فه کریه ژ بو پێشقه برنا ئاستی مامۆستایین کورد ژ لابی په روه ردی و فێرکرنی، ژوان خولان خوله ک ل باژیری زاخۆ هاتیه فه کرن و دایه دیارکر کو د ده مه کۆ نیزیکا دی رابن ب فه کرنا (12) خولان ل قه زایین کوردی ئه وژی (خانه قین، جه له ولا، مه نده لی، ئاکری، شیخان، شنگال، دهوک، زاخۆ و ئامیدی) (31) ههروه سا مامۆستایین شوپه شی یێن ده رچوو یین خولین مامۆستایان ژ وک رابه ر دامه زانندن و لسه ر خاندنگه هین گوندان دابه شکرن ژوانا صالح حوسین عیسا ل قوتابخانه یا دیمکا دامه زاناند و عه بدوله رحمان هه سه ن مه مه د ل قوتابخانه یا سونات، پاشان برنه قوتابخانه یا دیمکا لگه ل صالح حوسین عیسا و پاشان ل سالا 1973 فه گوهاستن قوتابخانه یا گوندی شیلان و عه بدولخالق سه عدی و برایی وی عزه ت سه عدی ژ زاخۆ ئینابوونه قوتابخانه یا باتیفا و جه عفه ر سه لیم عه بدولقادر و له تیف هه سه ن مه مه د فه گوهاستنه قوتابخانه یا باتیفا، و مه لا ئه مه د شرنه خی فه گوهاستن قوتابخانه یا کوره ک ل ده قه را سنډیا، مامۆستا عه مانوئیل لگه ل مامۆستا مسته فا یه عقوب فه گوهاستنه قوتابخانه یا بانکا بنی و مامۆستا مسته فا شاهین ل قوتابخانه یا که هنیا تویا ل گرک سنډی دامه زانندن، ههروه سا قوتابخانه یا شیلان ل سالا خواندنێ 1972 – 1973 یی هاته دامه زانندن، پێقه به ری ناحیا گولیا ن زامه ددین گولی نفیسینه ک دایه مامۆستا هه سه ن یوسف بو قایمه قامی زاخۆ و ژ ویری بو پارێزگاری دهوکی هاشم ئاکره یی ئه ندامی لژنا مه رکه زی یا پارتي دیموکراتی کوردستان ب فی چه ندی هاشم ئاکره یی نفیسینه ک دایه مامۆستا هه سه ن یوسف بو په روه ردی ب فی چه ندی مامۆستا پازی کرن ژ بو هاتنا وان بو قوتابخانه یا فی گوندی ئه وژی مامۆستا عه بدوله رحمان هه سه ن مه مه د دامه زاناند و پاشان هه مدی مه مه د مامۆستای فه رمی بوو ژ زاخۆ هاته قوتابخانه یا شیلان و هه ردوو مامۆستا مانه لفی قوتابخانی تا شه رین ئادارا 1974 ی (32) و پێقه به ریا خواندنا کوردی فه کرن و خواندنگه هین نوی و خواندن ب زمانێ کوردی فه کرن (33) و ناقین خواندنگه هان هاتنه گوهورین ژ زمانێ عه ره بی بو ناقین جوگرافی و میژووی یێن کوردی وه ک (ئاماده یا زاخۆ یا کورپان بو ئاماده یا به درخان یا کورپان، ناقنجا زاخۆ

بیداری و شه رانشی هاتنه ئافاکرن و تاخه ک بنافی تاخی شوپه رش د ناخویا زاخۆ داب کوژمی (70) هزار و (800) دینار لگه ل ئافاکرنا (500) خانیا ن ل گوندین جیاواز ل زاخۆ ب کوژمی (150) هزار دیناران هاتنه ئافاکرن⁽¹⁷⁾، لدور فی چه ندی مه مه د مه حمود عه بدوله رحمان (سامی عه بدوله رحمان) وه زیری کاروبارین باکووری سه ره دانه ک ژبه ر فان پوژه یان بو زاخۆ کریه و کومبوونه ک لگه ل عیسا سوار و هیزا زاخۆ ژ بو دیارکرنا وان پێشمه رگه یێن ماف هه ی ن بو وه رگرتنا فان خانیا ن کر، له ورا (20) خانی بو پێشمه رگه یان ل بی تاسی هاتنه ئافاکرن⁽¹⁸⁾ ههروه سا ل باتیفا (60) خانی هاتنه ئافاکرن بو وان که سان ئه وین گوندین وان یان خانیا ن وان د موی 1961 ی هه تا 1970 ئیدا دا هاتینه سو تن⁽¹⁹⁾ و ل بیداری (30) خانی بو مه سیحیا ن بنافی قه شه پولص بیداری هاتینه ئافاکرن و (30) خانی ل ئیبراهیم خه لیل هاتنه ئافاکرن⁽²⁰⁾ ههروه سا هژماره کا خانیا ن بنافی تاخی شوپه رش ل عه باسیکی بو به رپرسین مه زنین زاخۆ هاتنه ئافاکرن، ئه وژی بو: عیسا سوار و ره مه زان عیسا و سلیمان حاجی به دریا و عه بدوله رحمان صالح و حه جی قادو گرافی، و قه یدار حازم شه مدین ئاغا ئه رد ژ بو ئافاکرنا خانیا ن تاخی شوپه رش کرنه دیاری و حکومه تا عیراقی ب ئافاکرنا فان خانیا ن رابوو⁽²¹⁾. ههروه سا پارچه یه کا ئه ردی لگه ل (300) دیناران بو که سوکارین شه هیدان ته رخان کر بوون⁽²²⁾ وه زیری کارونیشته جی نوری شایس بو پوژنامه یا (التیخی) دایه دیارکر کو ئه نجومه نی پلاندانانی دوو ملیون دینار یین ته رخانگری بو چیکرنا سه نته رین گه شتوگوزاری ل باکووری ژوانا (100) هزار دینار بو زاخۆ و (30) هزار دینار بو خانیه کۆ به ین فه دانی ل زاخۆ⁽²³⁾، هوسا خانیا ن به ینفه دانی بشپوه یی باخه یی ل زاخۆ ل تاخی شوپه رش ل ده قه مالا عیسا سواری هاته چیکرن⁽²⁴⁾. هه ر دیسان بریاردان ب ئافاکرنا 6 ئوتیلین گه شتوگوزاری ل سه رچنار و دوکان و شنگال و ده ره بنه ی بازیا ن و ره واندوز و زاخۆ ب کوژمی (245) هزار دیناران و د گه ل ئافاکرنا چه ندین پوژه یێن ته ندروستی ژ نه خوشخانه یان و بنگه هین ساخله می و رابوون ب به رفه ره کرنا نه خوشخانه یا زاخۆ⁽²⁵⁾. و رابوون ب دانانا بنگه هین فاکساندا سروشتی ب کوژمی (2800) دیناران ههروه سا حکومه تا عیراقی رابوو ب دانانا بنگه هین فاکساندن ل دهوکی و هه ولیری و له قه ژ فی بنگه می ل زاخۆ هاته دانان⁽²⁶⁾. زنده باری (5) بنگه هین ساخله می ل گوندی دیمکا و لیفو و ده شت و بانک و بیزه ی ب کوژمی (15) هزار دیناران⁽²⁷⁾، ههروه سا رابوون ب ئافاکرنا ئافاهین خواندنگه هان ل زاخۆ و گوندین ده وره ره ران، ژوانا (13) خواندنگه هین سه ره تایی و ناقنجا ل گوندین باتوف و مارسیس و دیمکا و کابت تویا (که هنیا تویا) و بی تاسی و پیچه کۆ و لیفو و توردینا و هه سه ن ئافا و دورناخ (دورنه خی) ب کوژمی (3) هزار و (400) دینار بو هه ر قوتابخانه یه ک⁽²⁸⁾. پێقه به ری په روه ردا دهوکی

نقیسیبوو ناحیا سلیقانه یا پیددی ب باشکرن پوژهیی ئافیی و دانانا قوتباخانه یین سهره تایی یین نوی و دانانا نافنجیان ل ئاسیهیی و پیشابیری و چیکرنا پرهکی لسه رووباری دیچه بو پیکفه گریدانا ناحیا سلیقانه یا ب ناحیا زومار فه و دانانا بنگه هین ته ندروستی ل گوندین قه سرا مه لا ته یب و مشارا پی بزنی و هه بوونا ئافا قه خواری ل باقیا و کروشیی و ئافزیکیی و کوئی و گرشین و کافل دریز ب ریکا کولانا بیرین ئیرتوازی بو قورتالکرنا خه لکی وان ژ کیم ئافیی و دانانا بنگه هه کی بو کومکرنا باجانان ل بنگه هی ناحیی، دیسان هژمارا ماموستایان ل ده فه ری زیده بکن، پولیسان ل مه خفر و بنگه هین ناحیی زیده بکن و فه کرنا پیکین گوندان و باشکرنا وان ریکان ئه وین د زفستانیدا دهینه گرتن⁽⁴¹⁾.

2.1. هه لویستی خه لکی زاخۆ ژ روودانین د ماوی د ناقبه را (1970 – 1974) یدا په یدا بووین:

ل 29 ی ئه یلولا 1971 ی مه لا مسته فا بارزانی تووشی هه وله کا کوشتنی ژ لایی ده زگه هی ئه منا عیراقی فه بوو⁽⁴²⁾، ئه وژی لده می شانه کی زه لامین ئایینی سهره دانا بارزانی ل بنگه هی وی ل حاجی عومران کری، کو ژ (9) مه لایان و دوو شوفیران پیکه اتیوون و ب دوو ترومبیلان ژ به غدا هاتبوون و ئامیره کی تومارکرنا دهنگی ریکورده ر ب مه به ستا تومارکرنا دهنگی بارزانی لگه ل وان بوو ل هه می دینامیت کری بوون، ل ده می لگه ل بارزانی کومبووین، شوفیره ک ژ دویری جهی روودانی ته قاند، ل وی ده می چاپچی چا دانا بهر بارزانی و بوویه ئه گه ر بارزانی ژ فی هه ولی قورتال ببیت و ئه و نه ه مه لایه هاتنه کوشتن⁽⁴³⁾، هه ر دوی ده میدا سلیمان حاجی به دری ژ خه لکی زاخۆ ب هیزا خوڤه هیزا هه لگورد گه هشته جهی روودانی و وان هه ردوو ترومبیلان نارنجوک کربوونه پشتا ترومبیله کیدا داکو ئیکسه ر پشتی کریاری بله ز ب فان نارنجوکان هیرشیی وان بکن، ل سلیمان حاجی به دری ب هیزا خوڤه گه هشته وان و ده وروبه ر هه می گرتن و ئه و ترومبیلان بومرپژکری پوچه لکر⁽⁴⁴⁾ و هه ردوو شوفیرژی هاتنه کوشتن و هژمارا کوشتیان بوونه (11) که سی ل قیری مه لا مسته فا بارزانی دبیزت (10) که سان ل ئیک جهی فه شیرن و ئیک ژ وان شوفیران بلا ل جهه ک جودابت دا گو مان بو حکومتا عیراقی په یدابت و بو وان دیاربیت شوفیره ک یی ساخه و پیزانین یین ژئی هاتینه وه رگرتن⁽⁴⁵⁾. ده ربه ری هه لویستی خه لکی زاخۆ د نافخویا زاخۆدا صالح ئه مین صالح ل وی ده می ل هیزا پاسه وانین سنوورا بوو دبیزت: ب شه ف داخواری ژئی هاته کرن کو ئه م به ره ف به ته لیوونقیه بچین، ده می ئه م چووین دیار کر کو هه وله ک بو کوشتنا مه لا مسته فا بارزانی یا هاتی ئه نجامدان، پاشان ئه م هه می پیکفه به ره ف لژنا ناوچا زاخۆ یا پارتیغه ل تاخی عه باسیکی چووین، ل وی ده می پيشمه رگه هه می ل ویری کومبووون و هیشتا نه دزانین کا بارزانی چ لیها تیه، پاشان بروسکه دان و دانه دیارکران چ ل مه لا مسته فا بارزانی نه هاتیه و یی ساخه و

یا کچان بو نافنجیا گلاقیژ یا کچان، زاخۆ (الوی) یا سهره تایی یا کوربان بو سهره تایی یا بوتان یا کوربان، زاخۆ (البانیه) یا سهره تایی یا کوربان بو سهره تایی یا خابوور یا کوربان، زاخۆ (البالیه) یا سهره تایی یا کوربان بو سهره تایی یا زوزان یا کوربان، زاخۆ (الرابعه) یا سهره تایی یا کوربان بو سهره تایی یا ئه حمه دی خانی یا کوربان، زاخۆ (الوی) یا سهره تایی یا کچان بو سهره تایی بهار یا کچان، زاخۆ (البانیه) یا سهره تایی یا کچان بو سهره تایی یا زین یا کچان⁽³⁴⁾.

ههروه سا حکومتا عیراقی چه ندین پوژه ل زاخۆ ئه نجامدان وه کو چیکرنا هنده ک ریکان ل زاخۆ ژ وانا چیکرنا ریکا زاخۆ - کانی ماسی ب دویراتی (96) کیلومه تران و دروستکرنا پرهکی لسه رووباری خابوور⁽³⁵⁾، ههروه سا رابوو ب قیرکرنا جاده یا سهره کی ل گوندی باتیفا ب کوژمی (3) هزار و (500) دیناران و قیرکرنا جاده یا تاخی عه باسیکی ل زاخۆ ب کوژمی هزار دیناران و قیرکرنا جاده یین نافخوییا زاخۆ ب کوژمی (15) هزار دیناران و کیشانا هیلا کاره بی د ناقبه را زاخۆ و سنورین تورکیا لگه ل توو هیلا ئیبراهیم خه لیل⁽³⁶⁾. ههروه سا رابوو ب چیکرنا پوژه یی ئافا زاخۆ ب کوژمی (4) ملیون و (234) هزار و (740) دیناران⁽³⁷⁾ ژ لایی چاندنی فه گوهورینه ک مه زن د فی ماوه یدا که قتی، حکومتا عیراقی (33) لژنه ئاماده کرن ژ بو بجهینانا یاسایا چاکسازیکرنا چاندنی ل باکووری، ب فی چه ندی چاکسازیا چاندنی هاته بجهینان لسه خودان ئه ردین مه زن، هه ر به شه کی ژ ئه ردی سی چارپک ل سه ر جوتیارا دابه شکران و ئه ف یاسایه ل ده شتا سلیقانه یان هاته بجهینان، چونکه ئه ردی چاندنی ل ژوربوو⁽³⁸⁾. له ورا پیکه ستنه کا کشتوکالی ل ده شتا سلیقانه یان هاته ئه نجامدان و به رپرسی پیکه ستنی مه لا یوسف کریت بوو لگه ل چه جی ته یار باستی و ریفه به ری ناحیا ئاسیهیی مه مه د ئه مین عه بوو، فان که سان ئه رد لسه ر جوتیاران به لاف دکرن و گه نم و جه ه ددانه جوتیاران د فی ماوه یدا جوتیاران کو پوله کی مه زن هه بوو⁽³⁹⁾ پوژنامه یا (التیخی) د به لافوکه کا خودا چاقیکه قتن لگه ل به پرسی ئیکه تیا جوتیاران لقی زاخۆ (عه بدولغه نی ئیبراهیم) کر و دا دیارکران کو کومه له یین جوتیاران ل قه زا زاخۆ ب هاریکاریا کادرین پارتی دیموکراتی کوردستان هژماره کا ده سته قتیان بو جوتیاران بده سته ئینایه و رابوو به د ده سترگتنی لسه ر ئه ردی پتر ژ (15) مه لاکان لدویف یاسایا چاکسازیا چاندنی یا ژماره (117) یا سالا 1970 ی و ئه ف ئه رده لسه ر جوتیاران به لافکریه، ب هاریکاریا کومه له یین جوتیاران ئامیرین کشتوکالی بو گوندان برن داکو ل جهی ئامیرین ده ستی یین که فن بدانن، دیسان به ره مین نوی یین گه نمی و جه می هنده ک به ره مین دی بو وان هنارتن، هه ر دیسان دده ته دیارکران کو چه فت کومه لین هه فکاری یین کشتوکالی ل فی ده فه ری هاتینه دامه زراندن⁽⁴⁰⁾. هه ر دیسان د پوژنامه یا (التیخی) دا گوتاره ک بناقی (ل پیناخی گه شه سهندنا ده فه را سلیقانه یا) به لافکر، د فی گوتاریدا

هەر د فئ سالیڤا ئیدریس بارزانی و مهحمود ئوسمان سه ردهانه ک بو ده قهرا بادینان کر و قهستا باژیری زاخۆ کرن⁽⁵⁵⁾ و پتریا خه لکی زاخۆ لگه ل عیسا سواری و ههروه سا پیشین زاخۆ وه ک قیدار حازم بهگ به ره فگه لیبی زاخۆ قه چون ژبو پیشوازیکرنا ئیدریس بارزانی، پاشان هاته زاخۆ و لسه ر پیکشکن پارتی گه ریا و قهستا بنگه هی لژنا ناوچا زاخۆ کر و گوته ره ک بو جه ماوه ری زاخۆ دا لسه ر براهی تی و ئیکه تی پیشکیشکر و گرنگیا ئیکگرتنی د فئ ماوه یدا ژ بو پاراستنا به یانا 11 ی ئاداری و پاشان سه ردهانا باژیرقانا زاخۆ کر⁽⁵⁶⁾ و کو مپوونه ک لگه ل به رپر سین هه می پیکخوازین پارتی یین زاخۆ وه ک لاوان و ماموستایان کر⁽⁵⁷⁾.

هەر د فئ ماوه یدا نوری شایس وه زیری کارونیشه جی سه ردهانه ک بو باژیری زاخۆ کره ل د ده ستپیک قه ستا مالا قایمه قامی زاخۆ کره، له ورا لژنا ناوچا زاخۆ ب فئ چه ندی تو ره بوویه چونکه ل ده ستپیک پیدفیبو سه ردهانا لژنا ناوچا زاخۆ کره، دیسان نوری شایس دا کوکی ل سه ر به یانا 11 ئاداری کره کو گرنگی پی بدهن و چ ئاریشا بو حکومه تی و سه رکر دایه تیا شو ره شا کوردی به یدا نه کن⁽⁵⁸⁾.

پیدفیه ل قیری بهیته دیارکن نه بتنی سه رکر دایه تیا شو ره شا کوردی دا کوکی لسه ر به یانا 11 ئاداری و پاراستنا ئیکه تی و براهی تی کره به لکو نه ف چه نده ژ لای پارتا به عسفه زی هاته نه جامدان، بو نمونه: پیکخواوا پارتا به عس لگه ل پیکخوازین پارتی دیموکراتی کوردستان ب گیزانا هنده ک سمینارین جه ماوه ری ل ده قهرا به هدینان رابوینه و چه ند سمیناره ک ل زاخۆ و پیشابیری و باتیفا ژ لای به رپر سی پیکخواوا به عسی یا عه ره بی یا ئیشترکیفه عه بدولغه فار صائیخ هاتینه پیشکیشکر و دفان سمیناراندا دا کوکی لسه ر به یانا 11 ئاداری و بوژی جه ماوه ری بو بجه ئینان و پاراستنا به یانی دایه دیارکن⁽⁵⁹⁾.

ل 3 ترمه ها 1972 عی قایمه قامی شنگالی ب نا فئ غانم نه حمه د لسه ر ده ستی که سه کی نه دیار هات کوشتن و دهسته له اتدارین حکومی لقا ئیک یا پارتی دیموکراتی کوردستان و پیکشکنین پارتی ل شنگالی گونه هبار کرینه و نه ف چه نده بوویه نه گه ر بارودوخ د ده قهرا به هدیناندا به ره ف گرژی بچت، ب تابهت پشتی حکومه تی هیزه ک ژ له شکه ری ئاماده کر بو چونا چیا بی شنگالی⁽⁶⁰⁾، ئیکسه ر مه لا مسته فا بارزانی بروسکه یه ک ب پیکا رۆژنامه یا براهی تی بو سه رۆک کوماری هنارتیه: ((دلگرنایا خو بو کوشتنا غانم نه حمه دی قایمه قامی قهزا سنجاری دیارکره ...)) دیسان دیار کر کو نه ف کیشه یه ب شیوه یه کی گشتی ل ده ف وان یا روون نینه ل چ که سین پارتی نه ل نا ف ده قه ری و نه ژ ده ره فی ده قه ری ده ست لگه ل فئ کیشه یی نینه و دفیت حکومه ت فه کولینی بکن و ئیکسه ر فئ روودانی نه ئیخنه لسه ر هه قالین پارتی، چونکه ئیکسه ر حکومه تی هیزین خو ل 4

ب تنی برینه کا سفکه ل پیشمه رگه یی پاسه وانین سنووران پۆژه کی مانه د هوشدارییدا⁽⁴⁶⁾، سه یید عه بووش عه بدی غه زالا ل وی ده می ل گوندی گرپه شی بو ده می ده نگو باسی برینداریبونا مه لا مسته فای گه هشتی، د وی شه قیدا پیشمه رگه کومکر و به ره ف سیمیلی قه چون دا کو هیرش بکنه حکومه تی و ریفه به ری ناحی دهسته سه ربه کن ل بروسکه ک بو وان هات کو نابت هیرش بکنه سه ر حکومه تی و چ زیان په یدا نه بووینه⁽⁴⁷⁾، ههروه سا ژ زاخۆ محمه د خالد بوجه لی و سه عید بوجه لی ل پۆژا دو یفدا ژ روودانی چونه ده ف مه لا مسته فای ژ بو سه لامه تیا وی ل مه لا مسته فا نه دیت، بتنی لینیرینه کی ل جهی روودانی دکن⁽⁴⁸⁾، پاشان هنده ک که سان هه ولدا رابنه سه رخو و خو پیشاندانا و رییفانان بکن ل مه لا مسته فا ناهیلت فئ چه ندی بکن و دبیزت ئارامی بیارین⁽⁴⁹⁾ ههروه سا خه لکی زاخۆ ب هه لکه فتا سه لامه تیا بارزانی رابوون ب دانا خیران ب سه رژیکرنا په زان⁽⁵⁰⁾، پاشان مه لا مسته فا بارزانی ب پیکا رۆژنامه یا (التیخی) سوپاسیا وان هه می که سان و هیزین پیشمه رگه ی کر نه وین پیرۆزی و سه لامه تیا وی کرین و هیفی خواست پیکفه سه رکه فتی بن و کاربه کن بو خزمه تا هاوولا تیان و گرنتیا ئیمناهی و ئازادی د وه لاتیدا بکن⁽⁵¹⁾.

ههروه سا ل 1972 عی ئاهه نگه کا مه زن ب هه لکه فتا جه ژنا نه وروزی ل زاخۆ دهیته گیزان لژنا ناوچا زاخۆ یا پارتی دیموکراتی کوردستان ب فئ ئاهه نگی رابوو⁽⁵²⁾، ب فئ هه لکه فتی رۆژنامه (التیخی) به لاقوکه ک به لاقکره بنا فئ (نه وروژا ئاشتی و فیانی و جوانی ل باژیری زاخۆ) تیدا دیارکر کو زاخۆ باژیری جوان و ئیمناهی ب ئاهه نگین جه ماوه ری یین مه زن ب هه لکه فتا نه وروژا ئاشتی و فیانی رابوویه ئاهه نگی ب خوله که کا بی ده نگی ده ستپیکر وه ک ریزگرتن لسه ر گیانی شه هیدان و پاشان سه روودین نه ته وه یی ژلای قوتابیین قوتابخانه یین زاخۆفه هاتنه گو تن، و دو یفدا به رپر سی لژنا نا فخوییا پارتی دیموکراتی کوردستان ئوسمان قازی گوته ره ک بنا فئ لژنا ئاماده کاری یا ئاهه نگا نه وروزی خواند، و ئاماده یا گلا فیز یا کچان داوه ته کا نه ته وه یی و شانوگه ریه کا ترا جیدی بنا فئ (شه هید) پیشکیشکر، و د فئ ئاهه نگیدا داوه تین فلکلوری ژ لای کو ما شانوگه ری و پیکشکنین کوردستانی هاته پیشکیشکر و پاشان شانوگه ری لسه ر کاوه یی ئاسنگه ر هاته پیشکیشکر و ئاهه نگ ب سه روودا کوردی یا نه ته وه یی (ئه ی ره قیب) ب دووماهیک هات، و هه تا پۆژئا فا بووی ئاهه نگ به رده وام بوو⁽⁵³⁾ که یف و خو شیه کا مه زن ژ لای خه لکی زاخۆفه د فئ ئاهه نگیدا هاته گیزان، هه ردیسان محمه د ئه مین عه بدولکه ریم ب بوژی نه کته ریا (کاوه یی ئاسنگه ر) رابوو، دیسان ده می نه ف شانوگه ریه هاتیه پیشکیشکر، بو جهی سه رسورمانا خه لکی کو ب شیوه یه کی جوان نه ف شانوگه ریه هاته پیشکیشکر⁽⁵⁴⁾.

پۆژدا هەر پینچ وه‌زیرین کورد ئه‌وژى محسن دزه‌یى و محمه‌د محمود عه‌بدولره‌حمان و صالح یوسفى و ئیحسان شپ‌یزاد و نورى شایس ده‌ست ژ حکومه‌تا عێراقى به‌ردان و هاتنه‌ لگه‌ل شوڤه‌شى⁽⁷⁰⁾.

پشتى حکومه‌تا عێراقى یاسایا مافى ئوتونومى یا ئیک لایى بۆ ده‌قه‌رین کوردستانى ده‌رکری، رابوو ب دانانا ئه‌نجومه‌نا یاسادانانى بۆ ده‌قه‌رین مافى ئوتونومى ب سه‌رۆکاتیا بابه‌کر پشده‌رى و ئه‌نجومه‌نى جیبه‌جیکرنى ب سه‌رۆکاتیا هاشم ئاکره‌ی هاته‌ راگه‌هاندن⁽⁷¹⁾، ژ خه‌لکى زاخۆ یین ئه‌ندام د ئه‌نجومه‌نا یاسادانانیدا صالح عه‌لى گولێ بۆ⁽⁷²⁾ کو رابوو ب دانانا لژنه‌یه‌کا به‌روه‌خت و ئه‌ف لژنه‌ ژ (15) ئه‌ندامان پیکده‌ها و یا دابه‌شکری بوو بۆ سى لژنان، یا ئیکى بۆ ده‌وکى و یادووێ بۆ سلیمانى و یا سیبى بۆ هه‌ولێرى، گرنگیا فى لێژنى ئه‌و بۆ لێنێرین ب شپوه‌یه‌کی گشتى لسه‌ر بارودۆخین ده‌قه‌رى بیته‌کرن و ئاریشین وان دیار بکن و چاره‌سه‌ری بۆ ببینن، فى لێژنى د رابورتا پارێزگه‌ها ده‌وکیدا بجه‌ئینانا و پیکه‌ه‌گریدانا قه‌زا زاخۆ ب کاره‌با هیلا بلندفه‌ و پرۆژه‌یى ئافا زاخۆ و ئوتیلا گه‌شت و گوزارى ل زاخۆ دیار کربوو⁽⁷³⁾ لى ئه‌ف هه‌ردوو ئه‌نجومه‌نه‌ ب تنى هیماى بوون و بتنى بۆ راگه‌هاندنى و بانگه‌شى بۆ⁽⁷⁴⁾.

ل ده‌مى تیکچوونا بارودۆخان ئاماده‌کارى هاتنه‌ کرن ژ لایى هیزا زاخۆ فه، عیسا سواری سى چه‌په‌ر بۆ شه‌رى به‌ره‌ف کربوون ئیک ژ وان ل ده‌شتا سلێفانه‌یا ب سه‌ره‌رشتیا فه‌ماندى به‌تالیونى سه‌ید عه‌بوش و لگه‌ل ئیسماعیل حاجی به‌درى و حه‌جى قادو و سه‌عید بالقوسى و عه‌لى به‌گ ئه‌فه سه‌رلق بوون سه‌ر ب به‌تالیوونا سه‌ید عه‌بوشى فه‌ بوون و صالح ئه‌مین صالح سه‌ر ب هیزا زاخۆ فه‌ بوو و لسه‌ر هاوونى بوو لى فه‌ ده‌مى هاته‌ لگه‌ل فه‌ چه‌په‌رى⁽⁷⁵⁾، دیسان عیسا سواری داخواز ژ حوسین عه‌بدولکه‌ریم ره‌شید کر کو هیزه‌کى ئاماده‌ بکه‌ت ل ره‌بیا که‌رفرینى ل چیاى بیخیر⁽⁷⁶⁾ و ل قادیا و کولێ ل گوندین ده‌شتا سلێفانه‌یا، مه‌لا حوسین مارونسى و عسمه‌ت دینو به‌نستانى لگه‌ل به‌تالیوونا حه‌جى حه‌یده‌رى بوون⁽⁷⁷⁾، دیسان چه‌په‌ره‌ک ل پێشابه‌رى و ئیبراهیم خه‌لیل ئاماده‌کر بۆ هوشدارى ئه‌گه‌ر له‌شکه‌رى عێراقى ژ لایى پێشابه‌رى هیرش کره‌ سه‌ر پێشمه‌رگه‌ی، سه‌ره‌رشتیاری وئى عومه‌ر ته‌مه‌ر بۆ⁽⁷⁸⁾ و لگه‌ل هژماره‌کا پێشمه‌رگه‌ی و د فه‌ی چه‌په‌ریدا ئوسمان قاسم مسو لسه‌ر دوشکى بوو لگه‌ل تیلو گوی⁽⁷⁹⁾.

هیزا زاخۆ بۆ ماوی دوو هه‌یفان چافه‌پیی له‌شکه‌رى عێراقى بوو ئه‌گه‌ر پێشقه‌چوونى بۆ زاخۆ بکه‌ت، له‌و‌را سه‌ید عه‌بوش لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح لێنێرینه‌ک کر و به‌ره‌ف گوندی قه‌رقه‌رى چوون و ل وێرى پێشمه‌رگه‌یه‌ک بنافى سه‌ید زه‌نون پوسته‌ک ژ ده‌ف عیسا سواری بۆ وان ئینا و تیدا دیار کربوو کو له‌شکه‌رى عێراقى یی گه‌هشتیه‌ ئالووکا،

تیره‌ها 1972 ی به‌ره‌ف شنگالی فه‌ برینه‌ و گه‌له‌ک زه‌قیین ده‌قه‌رى سوتینه‌ و زیان گه‌هاندیه‌ خه‌لکى هه‌ژار و به‌ره‌فیا خو بۆ هه‌فکارى لگه‌ل حکومه‌تى بۆ ئاشکراکرا تاوانباران دیارکریه‌، ب فه‌ی چه‌ندى محمه‌د مه‌حمود عه‌بدولره‌حمان و نافز جه‌لال به‌ره‌ف مويسل فه‌ چوون داکو بچه‌نک عه‌بدولخالق سامه‌رائى ژ بۆ فه‌کولینا فه‌ کیشه‌یى و دیتنا چاره‌سه‌ری⁽⁶¹⁾. هه‌روه‌سا ل مويسل شه‌عبان سه‌عید و نه‌جمه‌ددین یوسفى و عه‌لى شنگالی وه‌ک نوینه‌رین پارتى دیموکراتى کوردستان، و نوینه‌رین حکومه‌تا عێراقى حه‌جى سالم ئه‌لئائى و عه‌بدولحوسین و جبرائیل ئیسحاق ل مويسل لگه‌ل عه‌بدولخالق ئه‌لسامه‌رائى پوینشتن و دانوستاندن لسه‌ر چوونا له‌شکه‌رى عێراقى بۆ شنگالی کرن⁽⁶²⁾، پاشان پارتى پیکه‌ستن خۆ بۆ بایکۆتکرن و خۆپێشاندن ئاشتیی یا گشتى ل کوردستانى ئاگه‌هدارکریه‌ رابن دژى هه‌لوسته‌ى حکومه‌تى ژ به‌ره‌سه‌یه‌تیا به‌ره‌پرسى لقا ئیک یا پارتى و سیاسه‌تا وان دژى عه‌ره‌بکرا قه‌زا شنگالی⁽⁶³⁾، ب فه‌ی چه‌ندى بایکوت و خۆپێشاندن ل زاخۆ هاتنه‌ ئه‌نجامدان بۆ ماوی دوو پۆژان خه‌لکى زاخۆ دکانین خو گرتن و هه‌مى پیکه‌ف ل ده‌ف جه‌ی فلکا صالح یوسفى کۆمبۆون و شه‌فیع محمه‌د سه‌عدوللا په‌یفه‌ک خواند ژ بۆ هندى بارودۆخ تیک نه‌چیت و فه‌ی ئاریشى ب ئاشتیه‌نه‌ چاره‌سه‌ر بکن⁽⁶⁴⁾. هه‌روه‌سا جه‌ماوه‌رى کوردستانى ب ریکا پۆژنامه‌یا (التىخى) بروسکه‌ ژ بۆ هه‌فکاریا وان لگه‌ل خه‌لکى شنگالی هنارتن ژ وانا پێشمه‌رگه‌یى زاخۆ⁽⁶⁵⁾، و لژنا نافخوی یا زاخۆ یا پارتى دیموکراتى کوردستان و ئیکه‌تیا لایین دیموکراتا کوردستان لقی زاخۆ و ئیکه‌تیا قوتابین کوردستانى لقی زاخۆ و پیاوین ئایینی ل ناحیا گولیان و ئیکه‌تیا لایین دیموکراتا کوردستان ل باتیفا و ده‌زگه‌ی فیرکرنى ل ناحیا گولیان بروسکه‌ هنارتنه⁽⁶⁶⁾.

2. ده‌سته‌پیکرنا شه‌رى ل سالا 1974:

پشتى به‌ندین ریکه‌فنه‌ننا 11 ی ئادارا 1970 ی ژ لایى حکومه‌تا عێراقیه‌ نه‌هاتیه‌ بجه‌ئینان، حکومه‌تا عێراقى چه‌ندین کارین تیکده‌رانه‌ به‌رامبه‌ر پارتى دیموکراتى کوردستان و گه‌لى کورد ل ناوچه‌یین جودا جودا یین کوردستانى ئه‌نجامدان وه‌ک ده‌ستدریژیکرن لسه‌ر خه‌لکى و بکارئینانا سیاسه‌تا عه‌ریکرنى و به‌عسکرى لده‌قه‌رین کوردی، وه‌ک که‌رکوک و شنگالی⁽⁶⁷⁾ و نه‌دیارکرا سنوورین ده‌قه‌رین کوردان و حکومه‌تا عێراقى ل 12 کانوونا دووی 1973 ی پۆژى ئوتونومى پێشکیشى سه‌رکردایه‌تیا شوڤه‌شا کوردی کر لى ئه‌ف پۆژه‌ ژ لایى سه‌رکردایه‌تیا شوڤه‌شا کوردیه‌ هاته‌ په‌تکرن“ چونکه‌ پۆژه‌ی ئه‌و ده‌قه‌رین گرنگ یین سه‌رکردایه‌تیا شوڤه‌شا کوردی لگه‌ل ده‌فرا ئوتونومى دیارکرین بخۆفه‌ نه‌دگرتن ئه‌وژى که‌رکوک و شنگال و خانه‌قین بوون⁽⁶⁸⁾، پشتى په‌تکرنا پۆژه‌ی ژ لایى سه‌رکردایه‌تیا شوڤه‌شا کوردیه‌، حکومه‌تا عێراقى پۆژه‌یه‌کی نوى یی ئیک لایى یاسایا مافى ئوتونومى ل 11 ی ئادارا 1974 ی ده‌رکر⁽⁶⁹⁾ د هه‌مان

عیراقی ل 8 ئە یارا 1974 پشتی دوو هه‌فتیا ژ شه‌په‌کی مه‌زن ژ دوو لایانه هاته د نافخویا زاخۆدا و کونترۆل لسه‌ر زاخۆ کر⁽⁸⁶⁾.

ده‌رباره‌ی لای پێش‌بیری و ئیبراهیم خه‌لیل له‌شکه‌ری عیراقی ژ لای گه‌لبی زاخۆ هاته‌ن د زاخۆدا ل فی چه‌په‌ری گه‌له‌ک هه‌ولدا دژی وان بپاوه‌ستن ل نه‌شیان و نه‌چاربوون چه‌په‌ر به‌ردان و هاته‌ن ده‌ف عیسا سواری ل ئەرمشتی⁽⁸⁷⁾ و هه‌ر د هه‌مام پۆژدا هیزین ئاسمانی یین له‌شکه‌ری عیراقی هیزین مه‌زن کره‌ن سه‌ر باژیری زاخۆ و بوویه ئەگه‌ر هژماره‌کا زۆر ژ خیزانین زاخۆ ژ زاخۆ ده‌ریکه‌فن و به‌ره‌ف گوندین ده‌روبه‌ر بچن⁽⁸⁸⁾ ب فی چه‌ندی له‌شکه‌ری عیراقی سه‌رکه‌فتن بده‌ستفه‌ئینا و زاخۆ کونترۆلکر، فی سه‌رکه‌فتنی گرنگیه‌کا ئیستراتیجی هه‌بوو چونکه‌ جهی زاخۆ لسه‌ر ریکا عیراقی ب تورکیا فه‌ گریده‌ت و گرنگیه‌ ریکی وه‌ک ریکه‌کا بازگانی یا گرنگ بوو⁽⁸⁹⁾.

ل قیری وه‌کو دیار گه‌له‌ک ئەگه‌ر هه‌بوون بو سه‌ر نه‌که‌فتنا هیزا زاخۆ ژوانا: نه‌وه‌که‌فیا هیزا پێشمه‌رگه‌ی لگه‌ل هیزا له‌شکه‌ری عیراقی و کیمبونا چه‌کی ب تاییه‌ت چه‌کین گران و دیسان نه‌بوونا توپان و فوکه‌یان کو کارتیکنه‌کا مه‌زن هه‌بوو لسه‌ر سه‌ر نه‌که‌فتنا هیزین پێشمه‌رگه‌ی.

ل سالا 1974 ی عه‌بدوله‌رحیم عه‌بدوله‌رحیم په‌یامنیری پۆژنامه‌یا (التأخی) سه‌ره‌دانه‌ک بو هیزا زاخۆ کر بوو ل 16 ئە یولایا 1974 بو ماوی چه‌ند پۆژه‌کان ل زاخۆ مایه‌ ل نه‌ د سه‌نته‌ری زاخۆ دا به‌لکو ل ده‌روبه‌ری زاخۆ لینه‌رینه‌ک ل شوپه‌شا کوردی و بارودۆخی زاخۆ کریه و دایه‌ دیارکرین ده‌می قه‌ستا زاخۆ کری هاتیه‌ ئەرمشتی، فه‌رمانه‌یی هیزا زاخۆ عیسا سواری و به‌هجه‌ت ئامیدی دادوه‌ری قه‌زا زاخۆ و سادق عه‌بدوللا زاویته‌ی پێشوازییه‌کا گه‌رم ل کریه، پاشان لگه‌ل عیسا سواری سه‌ره‌دانا خیزانین پێشمه‌رگه‌یین شوپه‌شی کریه ئەوین د شکه‌فتان دا، لینه‌ریین ل بارودۆخی وان و پیدابووستین وان ب که‌ره‌ستین خواری و نیشه‌ت جیبوونی کریه، و پۆژا دوویی دیسان لگه‌ل عیسا سواری سه‌ره‌دانا هنده‌ک خیزانین نیشه‌ت جیکری ل بن دارانقه‌ ل وی ده‌قه‌ری و وی سه‌ره‌دانیدا دیتبوو دویکیل بلند بوویه ل گوندی (تلاکرو) ژ ئەگه‌ری هیزا ئاسمانی یا هیزین حکومه‌تی و ئەف‌حاله‌ته‌ به‌رده‌وام دووباره‌ بوویه ل فی ده‌قه‌ری، بو ماوی سی پۆژان مایه‌ ل ده‌قه‌ری و هنده‌ک چاچیکه‌فتنن ده‌نگی لگه‌ل خه‌لکی لسه‌ر بارودۆخین خه‌لکی و پیدفیی وان ب هاریکاریین خواری کریه، پاشان به‌ره‌ف باتیفا چوویه، ل باتیفا قائمه‌قام نیزامه‌ددین گولی پێشوازی لیکریه‌ و پیزانین لسه‌ر بارودۆخی خه‌لکی و ژيانا وان و هیزین ئاسمانی یین حکومه‌تی دایه‌ وان، پاشان به‌ره‌ف شه‌رانشفه‌ چوو و هژماره‌کا زۆرا خه‌لکی دیتیه‌ ئەوین چوینه‌ د ناف ریزین شوپه‌شیدا کو ژ خه‌لکی زاخۆنه‌ و ژیه‌ر کونترۆلکرنا حکومه‌تی لسه‌ر زاخۆ نه‌چار بوون مال و مولکین خو هیلان ره‌فیبوون چووبوونه

به‌تالیونا سه‌ید عه‌بووش و لگه‌ل صالح ئەمین صالح کو لسه‌ر چه‌کی هاونی بوو به‌ره‌ف به‌راهیا له‌شکه‌ری عیراقی چوو هه‌تا پشته‌ گوندی گرپه‌شی و ل ویری دبین له‌شکه‌ری عیراقی ب ده‌بابه‌فه‌ ئەو زیره هه‌می گرتیه‌ و خیفه‌تین خۆ ل داناینه‌ و پاشان چوونه‌ د گرپه‌شیدا و ب هاون هیزشکه‌ر وان و جاره‌کادی زفرین و هاته‌ن بالقوسی ل ل پۆژا دویدا له‌شکه‌ری عیراقی هاته‌ د گوندی باستکیدا و ژویری هاته‌ن ئاسیبه‌ی ل هیزا پێشمه‌رگه‌ی هاته‌ن د ریکا ئاسیبه‌یدا و ب هاون هیزشکه‌ر وان، هوسا له‌شکه‌ری عیراقی ژ ئاسیبه‌ی خۆ فه‌کیشا به‌ره‌ف گوندی سمائل ئافا چوو، و بو ماوی چه‌ند پۆژان مانه‌ ل ویری و پاشان هاته‌ن د گرپه‌شیدا و په‌بیه‌ بو خۆ دانان⁽⁸⁰⁾ ب فی چه‌ندی له‌شکه‌ری عیراقی هاته‌ دورپێچکرین ژ لای هیزا زاخۆفه‌، له‌ورا هیزین عیراقی ب له‌شکه‌ره‌ک مه‌زنغه‌ ژ لیوایا پیاده‌ ژ سوپایی چوار یی له‌شکه‌ری عیراقی و لگه‌ل تانکا پیکهاتبوو و به‌تالیونه‌ک ژ فی هیزی بو کونترۆلکرنا باژیری زاخۆ و ئیک بو کونترۆلکرنا ده‌فه‌را ئاسیبه‌ی و ئیک بو کونترۆلکرنا ده‌فه‌را پێش‌بیری هیزین عیراقی بقی شیوه‌ی له‌شکه‌ر ئاماده‌ کر بوو ژ بو کونترۆلکرنا باژیری زاخۆ و پێش‌وه‌ی ژ ده‌شتا مووسل کرن ل 25 نیسانا 1974 گه‌هشتنه‌ کوسارا کو (15) کم ژ زاخۆ دویربوو، پێشمه‌رگه‌ی زاخۆ ب فه‌رمانه‌دیا عیسا سوار ریک ل فی هیزی گرت⁽⁸¹⁾ و هیزا حوسین عه‌بدوله‌رحیم ل که‌رفینی لگه‌ل هیزا عریف ده‌رویشی، هه‌روه‌سا به‌تالیونا سه‌ید عه‌بووش ل گوندی بافیا⁽⁸²⁾ ب هاونان هیزشکه‌ر له‌شکه‌ری عیراقی و شکاند ل له‌شکه‌ری عیراقی دوچاران هیزش کریه هیزا زاخۆ ل دیسان هاتیه‌ شکاندن⁽⁸³⁾ و ل پۆژا دویدا له‌شکه‌ری عیراقی دویفه‌لانکین خۆ به‌ردانه‌ ده‌فه‌ری داکو خالین لاوازین پێشمه‌رگه‌ی دیاریکه‌ن، هژماره‌کا پێشمه‌رگه‌یی یه‌ده‌گ د نافه‌را گوندی حاجیا و قه‌له‌مادا بوون ده‌ما دویفه‌لانکا دیتی پێشمه‌رگه‌ ل ویری لاوازه هیزشکه‌ر به‌ سه‌ر وان گوندان و پێشمه‌رگه‌ی ژ ویری پاشفه‌ برن و ل کوئی و قادیا مه‌لا حوسین مارونسی و عسمه‌ت دینو به‌نستان لگه‌ل به‌تالیونا حه‌جی حه‌یده‌ری و هژماره‌کا پێشمه‌رگه‌ی شه‌ر دژی له‌شکه‌ری عیراقی کر تا پۆژ چوویه خواری ل ل دووماهیکی چه‌په‌ر به‌ردان و حکومه‌ت لدویف وان چوو تا گوندی ئاسیبه‌ی، ژ ویری پێشمه‌رگه‌ به‌ره‌ف جیای چوون هه‌تا گه‌هشتینه‌ عیسا سواری ل ل قیری عیسا سوار توره‌ دبیت“ چونکه‌ پێشمه‌رگه‌ی چه‌په‌ر ژ لای گه‌لبی زاخۆ به‌ردا بوو⁽⁸⁴⁾.

ده‌رباره‌ی لای دی یی گه‌لبی زاخۆ هیزا حوسین عه‌بدوله‌رحیم به‌رده‌وام بوو لسه‌ر شه‌ری هه‌تا ته‌قه‌ نه‌ماین و عیسا سواری هه‌ولدا ته‌قه‌مه‌نیان بو فی هیزی به‌نیرت ل هه‌تا دگه‌هت، له‌شکه‌ری عیراقی پێشغه‌چوون و هیزا پێشمه‌رگه‌ی به‌ره‌ف گه‌لبی دژواری و خیله‌خی چوون و مه‌لا حوسین مارونسی گه‌هسته‌ وان، و پاشان به‌ره‌ف ئەرمشتی بنگه‌می عیسا سواری چوون⁽⁸⁵⁾، و هوسا له‌شکه‌ری

ئیران دئ سنووریت خو لگه ل وان گرت، و ئیدی هاریکاریا وان ناکهت، هه څجا هه ده فقهه رکه ب حزب و له شکه رڼه راوه رگرتنه کئ بکه ن کادئ شتین ب شیانیت خو بیته خو په تی چه ند ماوه یی خو ږاگرن، شه عبان سعید بروسکئ بؤ هه سعید خوشه وی ل بامه رنی دهنیترت و هه مان بروسکه بؤ وی ژئ چوو بوو، له وړا حزبی و له شکه ری ناحیا مانگیشکئ ده ستنی شانکر داکو راوه رگرتن، ئی بهیته کرن، هه بوو ل 13 ی ئادارا 1975 سه رکردایه تیا له شکه ری ئیک هه سعید خوشه وی ل مانگیشکئ کو مپوونه ک ب سه رکرده بیین له شکه ری و پارتي کو نیزیکی 60 که سان بوون کره، فه رمانده یی هیژا زاخو عیسا سوار لگه ل چه ند که سه کان به شداری دښی کو مپوونیدا کر، دښی کو مپوونیدا بارووخین ده فقه ری لگه ل شیانین له شکه ری و ماددی هاتنه دیارکرن و پتیا ئاماده بوویان جه خت لسه ر به رده وامیا شه ری کرن و بریاردا کو له شکه ری شوږه شی شیان هه نه بؤ ماوی سی هه یغان شه ری بکه ت، و وان هه هه نجامین راوه رگرتن بؤ سه رکردایه تیئ بلند کر بوون⁽⁹⁵⁾ ئی ل 19 ی ئاداری دووماهیک بروسکه بؤ له شکه ری ئیک هات و بریارا دووماهیئ یا خوږه کیشانی دا هه څجا چ بؤ ئیرانی یان خو ږاده ستی حکومتا عیراقی بکه ن⁽⁹⁶⁾، پاشان عیسا سوار به رڼه زاخو هه هات داکو بؤ خه لکئ زاخو دیاریکه ت کو نسکو ب شوږه شا کوردی که فت ئی ل ده می زفرینی عیسا سوار د هه مان روژدا ب ده ستین عه لی عه بووشی ل گوندئ زیناڅا هاته کوشتن⁽⁹⁷⁾.

لدور کاریگه ریا نسکوئ لسه ر پیشمه رگه ی حمید شه ریف موسا دده ته دیار کرن، کو ل ده می نسکوئیا سالا 1975 ((هه و لده څ هه سعید خوشه وی بوو و ده نگو باسه ک نه خوږش بوو گه لکه هه ولدان هاتیه کرن بؤ به رگریکرنئ ئی هه سعید خوشه وی دیار کر چ ریگ نین پاشان ئیکسه ر هاته لژنا ناڅوئیا زاخو ل وی ده می عه بدولره حمان صالح و مه لا ته ها بوصه لی و مه لا عه بدولکه ریم صوفی و ئوسمان قازی دیتن و بؤ وان دایه دیار کرن کو نسکو ب شوږه شا کوردی یا که فتی ل وی ده می هه څ که سانه ب هه رددو چاڅان کره گری))⁽⁹⁸⁾.

بښی چه ندئ هژماره کا شوږه شگرین زاخو خو بده ست حکومتئ هه به ردان و هنده کین دی ب خیزانڅه به رڼه ئیرانی چوون، هه وژئ ئوسمان قازی، مه لا ته ها بوصه لی، سه عید بوصه لی، هه مین حه جی، عه بدولره حمان حوسین، ئیسماعیل محمه د ئیسماعیل، عه بدولعه زیز سلیمان، سلیمان حاجی به دری، موسا به راشی، عریف ده رویش، عه لی عه لی زیکو، شه عبان سه عید به رڼه ئیرانی چوون و ئوسمان قاسم مسو، قاسم حامد، عومرئ له علی، محو نعمه ت و محمه د قاسم چوونه تورکیا و عه بدولره حمان صالح چوویه سوریا و ژ که سانین بؤ باشووری عیراقئ هاتینه دویرئیکه ست عه بدوللا هه مین صالح و فرحان عه بدوللا که شانی و عه بدولره حمان صالح خدر و محمه د سمئ باجلی و حوسین عه بدولکه ریم و سه عدو صالح و هه حمه د عارف و سلیمان عومر و عومر عه لی هالو و مه لا عه بدولکه ریم صوفی⁽⁹⁹⁾. هه روه سا

شه رانشئ، پاشان مه لا حوسین مارونسی دیتیه، شه فکه کئ مانه ل ده څ مه لا حوسین مارونسی و باسئ بارووخئ خه لکئ و ژیا نا وان کره، و پاشان هاتیه سونات و گوندئ دیمکا⁽⁹⁰⁾ چونکه حکومتا عیراقی ل سالا 1974 ئابلوږه یه کا ئابوری دانابوو لسه ر باکووری و که ره ستین خواریئ و ده رمان حکومتئ لسه ر خه لکئ قه ده غه کرپوون و حکومتا تورکیا کونترول لسه ر ریکا هاریکاریئ ژ لایئ سنوورئ تورکیا قه کرپوون بښی چه ندئ بارئ ئابوری و ته ندروستی گه لکه دښی ماوه یدا که فتیبوو⁽⁹¹⁾.

ماوی د ناڅبه را سالین 1974 – 1975 ږدا پیشمه رگه یی هیژا زاخو قونغاغه کا دی ده ستیگر، هه وژئ شه ری پارتي زانی بوو، و ب هنده ک کریاران رابووینه دژئ هیژا له شکه ری عیراقی، عریف هادی سه ر په لی پیادئ بوو لگه ل حوسین عه بدولکه ریم بوو گازییا صالح هه مین صالح و عه بدولره حمان صالح و خدر عه بدولره حمان فه رماندی مه فره زا هه نذازیاری بوو هنارتیه کو رازینه پیکفه ب کریاره کئ رابن دژئ له شکه ری عیراقی، بښی چه ندئ رازی دبن و هه ر ئیک ژوان چه ند پیشمه رگه یه کان لگه ل خو دبن و لگه ل عریف هادی و هه حمه د عارف و ئیبراهیم حامد هه ر سیک سه ر په ل بوون بښی چه ندئ هیرشکره ره بیه که له شکه ری عیراقی یا زیره فانین پروژه یی ئافئ ل بیداری دښی کریاریدا سه رکه فتن ئینان و (25) که س ژ له شکه ری عیراقی هاتنه کوشتن و (2) که س ژ پیشمه رگه ی هاتنه کوشتن بناڅی مسته فا سه لیم و گوری محمه د بوون و سی ژوان بریندار بوون هه وژئ هه حمه د عارف و صالح هه مین صالح و عه بدولره حمان صالح بوون⁽⁹²⁾.

پاشان هیژا زاخو ب کریاره کا دی رابووینه ژ دوو لایانڅه هیرشکره له شکه ری عیراقی، لایه کئ هیرشکره قه سرا حه جی شوکری کو هیژین حکومتئ تیدا بوون و پاشان هیرشکره سه ر په بیا دوازه ملانی به ئی د فان هه رددو هیرشاندا پیشمه رگه ی سه رکه فتن بده ستفه نه ئینات⁽⁹³⁾.

د هه نجامئ کونترولکرنا ده سته لاتدارین عیراقئ ژ لایه نی له شکه ریغه لسه ر شوږه شا کوردی، جیگرئ سه رڅ کومارئ عیراقی سه دام حوسین هه ولدا تیکه هشتنه کئ لگه ل ئیرانی بکه ن داکو هاریکاریا شوږه شا کوردی نه که ت، بښی چه ندئ سه دام حوسین لگه ل شاهئ ئیرانی محمه د رزا شاهئ په له وی (1941 – 1979) ب مورکرنه کئ ل 6 ی ئادارا 1975 لسه ر ریکه هفتنامه یا د ناڅبه را عیراقئ و ئیرانیدا هه هاتیه نیاسین ب ریکه هفتنامه جه زائیرئ رابووینه، لدویفښی ریکه هفتنامه عیراقئ داخوایین ئیرانی ل شه تولعه ره ب جه ئینان نیڅا شه تولعه ره ب خه ت تالوک و ل به رامبه ر ئیرانی سوز دا هه می هاریکاریین خو ب راوه ستینت بؤ شوږه شا کوردی⁽⁹⁴⁾.

سه رکردایه تیا شوږه شی بروسکه بؤ لقا ئیک و فه رمانده یا له شکه ری ئیک هنارتن و تیدا دیار کر، کو ریکه هفتنامه جه زائیر دژئ وانه و

بنافی عومەر ئه لیا س ژ مو یسل به ره ف زاخۆ هات و دووباره جاره کادی پیکختن ل زاخۆ په یدا بوون، ب تایبهت پشتی حوسنی حه جی ره شید ژ چیا یی هاتی ه زاخۆدا و هه یکه ل پارتا کۆمۆنیست ل سالا 1970 یی ل زاخۆ ب فی ره نگی بوو: حه سه ن خه لیل به رپرس و عه بدوللا حه سه ن جزیری، مه محمود قه ساب و حه مید مه مه د سه عدوللا نه ندام بوون، به ل پاشان هه یکه ل پارتی گۆهورین ب فی شیوه ی که فتی: غازی نه جم قه ساب به رپرس، حه سه ن خه لیل، عه بدوللا حه سه ن جزیری، مه محمود قه ساب، حه مید مه مه د سه عدوللا، مه لا نووری، صالح جه قسی، عه بدولحه کیم حوسین، ته ها حه سه ن، جورج توومه مه سیحی بوو و ئه لیا س په زیدی ئیزدی بوو ،بوونه نه ندام ل فی ری دیاردیت کو مه سیحی و ئیزدیژی چوونه د ناف ریزین پارتا کۆمۆنیستدا ل زاخۆ⁽¹⁰⁹⁾ و د فی ماوه یدا کۆمۆنیست پارتا کۆمۆنیست باراپتر ل مالان هاتنه نه نجامدان، ب تایبهت ل مالا حه سه ن حه جی خه لیل⁽¹¹⁰⁾ و ل سالا 1971 یی چالاکیین پارتا کۆمۆنیست ل زاخۆ زیده بوون و گه له که س چوونه لگه ل وان⁽¹¹¹⁾ ل فی فی ری هیدی هیدی پارتی دیموکراتی کوردستان د ژایه تیا پارتا کۆمۆنیستا عیراقی کر ب تایبهت پشتی حزبا به عس شیای ل 17 ی تیرمه ها 1973 پارتا کۆمۆنیستا عیراقی رازی بکه ت ژ بو ئیمزاکرنی لسهر به ریا نیشتمانی و نه ته وا پشکه قنخواز و پیکه به ره پیکنیان⁽¹¹²⁾، ب فی چه ندی سه رکرایه تیا شو ره شا کوردی و پارتی دژی فی پینگا فا پارتا کۆمۆنیست راره ستان و دیارکر کو نه ف پینگا فه دی بیته نه گه ری لاوازا دانوستاندان د ناقه را بزافا کوردی و حکومه تیدا ژ بو ده سته فه ئینانا ده سته لاتا ئوتونومی⁽¹¹³⁾.

ب فی چه ندی سه رکرایه تیا شو ره شی بریاردا هی ره شه کا له شکه ری بکه نه سه ر کۆمۆنیستان ل ده فه را به هدینان، و ل سه ر فی بناغه ی فه رمانده یی به تالیونا چوار ل زاخۆ عیسا سوار رابوو ب گرتنا نه ندامه کی کۆمۆنیست ب نافی ته ها مه لا حه سه ن و پاشان کوشت⁽¹¹⁴⁾ هه روه سا (12) قوتابیین کۆمۆنیست کو نه ندامین پارتا کۆمۆنیست بوون ژ کورد و عه ره بان پیکده اتن، چوو بوونه ئیکه تیا سو فی ته ی بو خواندن ل ده می ژ ئیکه تیا سو فی ته ی زفرین، عیسا سواری بریاردا فان که سان بکوژت، له ورا نه ف که سانه ل سنوری ده فه را پیشابیری گرتن و برنه گوندی می رگه سورا ل ده شتا سلیفانه یا و کرنه ده سته ی مه محمودی حه مریدا کو ل وی ده فه ری سه ر قو ل پی شمه رگه یان بو، نه و ب کوشتنا فان کۆمۆنیستان رابوو ل که سه ک ژوان خو قورتال کر و نه ف ده نگوباسه دیارکر، پاشان نه ف که سه ژی هاته گرتن و کوشتن⁽¹¹⁵⁾ ب فی چه ندی په یوه ندین د ناقه را پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتا کۆمۆنیستا عیراقیدا زیده تر تیکچوون و ل سالا 1974 گۆهورین سه ره هه یکه ل حزبا کۆمۆنیستا عیراقیدا ل زاخۆ هاتنه کرن ب فی ره نگی بوون: سه دیق مه مه د خالد بامه رنی به رپرس، حه سه ن خه لیل، غازی نه جم قه ساب، صالح جه قسی،

شه عبان سه عید بو ماوی چوار هه یقان ل ئیرانی ما و بارودۆخین وان گه له که نه خووشبوون و خیزانا وی ما بوویه ل زاخۆ، له ورا هاته زاخۆ ل ده می هاتی خو بده ست حکومه تا عیراقی فه به ردا و حکومه تا عیراقی بو باشووری عیراقی دویرئیکختن⁽¹⁰⁰⁾

3. پیکختننن حزبا به تی و له شکه ری د ماوی 1970 – 1975 یی ل زاخۆ:

ده رباره ی پیکختننن سیاسی ل زاخۆ د ماوی 1970 – 1975 یی پشتی به یانا 11 ئادارا 1970 یی پارتی دیموکراتی کوردستان موله تا فه رمی ژ حکومه تی و هه رگرت بو کونگری هه شتی ل 1 – 10 تیرمه ها 1970 یی ل ده فه را گه لاله هاته ب پیقه برن⁽¹⁰¹⁾، ژ خه لکی زاخۆ نه وین پشکار د فی کونگره یدا سه ید عه بووش عه بدی غه زالا، سلیمان حاجی به دری، ره شید حاجی به دری، عه بدولره حمان دینو، عریف ده رویش، شه عبان سه عید و نه حیب سه ید عه بووش⁽¹⁰²⁾ نه ندامین کومیته یا نافه ندی هاتنه هه لبراردن ژ خه لکی زاخۆ یین نه ندام د کومیته یا نافه ندیدا ره شید سندی و شه عبان سه عید بوون⁽¹⁰³⁾.

هه یکه ل لژنا ناوچا زاخۆ ده می ل ئه یلولا 1969 یی هاتی هانان هه روه ک خو ما و ب فی ره نگی بوو: ئوسمان قازی به رپرس⁽¹⁰⁴⁾، مه لا ته ها بوجه ی، مه لا عه بدولغه نی ئیبراهیم، مه لا عه بدولکه ریم صوفی، مه لا یوسف کریت، حه بیب که له ش، عومەر یوسف، عه لی خان حه جی حامد و شه فیک مه مه د سه عدوللا بوونه نه ندام، هه یکه ل ب فی ره نگی دمینت هه تا 20 ئه یلولا 1972 یی و پاشان ژ 20 ئه یلولا 1972 – 29 تیرمه ها 1974 یی گۆهورین که فتی⁽¹⁰⁵⁾ و ب فی ره نگی بوو: مه لا عه بدولکه ریم صوفی به رپرس⁽¹⁰⁶⁾، ئوسمان قازی، مه لا عه بدولغه نی ئیبراهیم، مه لا یوسف کریت، حه بیب که له ش، عومەر یوسف، عه لی خان حه جی حامد، شه فیک مه مه د سه عدوللا مه لا ته ها بوجه ی بوونه نه ندام و باره گایی لژنی ل تاخی ده لال بوو پاشان ل 7 ته باخا 1974 – 11 ئادارا 1975 یی لژنا ناوچا زاخۆ ب فی ره نگی بوو: مه لا ته ها بوجه ی به رپرس، ئوسمان قازی، مه لا یوسف کریت، مه لا عه بدولکه ریم صوفی، عومەر یوسف، حه بیب که له ش، عه لی خان حه جی حامد، فه ریق یوسف نه وروز و شه فیک مه مه د سه عدوللا بوونه نه ندام⁽¹⁰⁷⁾.

به ل ده رباره ی پیکختنن پارتا کۆمۆنیستا عیراقی د فی ماوه یدا ل ده فه ری، پیکختنن پارتا کۆمۆنیست ژ سالا 1965 یی – 1970 یی ب شیوه یه کی نه یی بوو و گه له که سه ین کیم مابوونه د زاخۆدا باراپتر چوو بوونه ده فه رین چیا ی⁽¹⁰⁸⁾، ل ده می به یانا 11 ئادار و ئاهه نگ ل هیزاوا هاتی گیزان، د فی ئاهه نگیدا که سه ین کۆمۆنیست پشکاری د فی ئاهه نگیدا کر ل نه ب نافی پارتی به لکو وه که سه ین نیشتمانیه روه ر و سه ره یخو و د فی ئاهه نگیدا به لافووکین گریدی ب پارتا کۆمۆنیست بو وان که سان ژ مو یسل هاتن، و پاشان که سه ک

ده‌بارە‌ی سه‌ر لقین موسه‌پرەح ژ ڤان لقان پیکهاتبوو: ئەحمەد ته‌یار، حەجی قادو گرافی، سمائیل حاجی بە‌دریا، عەلی بە‌گ و سه‌عدو صالح عەجەمی⁽¹²²⁾.

سه‌بارەت مووچە‌یی پاسه‌وانین سنووری یین له‌شکه‌ری، سه‌رباز بی پله (15) دینار و جیگری عریف (16) دینار، پێشمه‌رگه‌یی خانە‌نشین و موسه‌پرەح (10) دینار بوون و یی عیسا سوار (90) دینار بوو و ئازوقه و مووچە هەمی ژ حکومەتی دهاته‌ وەرگرتن⁽¹²³⁾، ل دەسپیکێ مووچە نه‌دانه‌ پێشمه‌رگه‌یین خانە‌نشینکری هەتا سال 1972 له‌و‌را عیسا سواری پێشمه‌رگه‌یین پاسه‌وانین سنووری هەمی کۆمکر و بۆ وان دیارکر، کو هەر ئیک ژ وان هەیفانه‌ دوو دیناران بدته‌ وان پێشمه‌رگه‌یان یین بی مووچە، به‌لی پێشمه‌رگه‌ کو ب فی چه‌ندی رازی نه‌بوون، پاشان عیسا سوار بۆزی ئەحمەد ه‌نارته‌ ده‌ڤه‌رماندی له‌شکه‌ری ئیک ئەسه‌د خوشه‌وی، له‌و‌را ئەسه‌د خوشه‌وی بریاردا کو دقیت هەیفانه‌ هەر ئیک ژ وان دوو دیناران به‌ته‌ پێشمه‌رگه‌یین خانە‌نشینکری⁽¹²⁴⁾، ل زاخۆ ئەحمەد عەلی نوینه‌ری هیزا زاخۆ بوو بۆ دابه‌شکرنا مووچە‌یان⁽¹²⁵⁾. و ده‌بارە‌ی کارێ وان 10 پۆژ ب 10 پۆژ بوون⁽¹²⁶⁾.

به‌لی پشتی سال 1974 شه‌ر د نافه‌را حکومەتا عێراقی و سه‌رکرده‌یه‌ تیا شه‌ره‌شا کوردی دا روودایی ئەنجومەنی سه‌رکرده‌یه‌ تیا شه‌ره‌شا عێراقی ل به‌غدا ل هەیفاسی 1974 ی بریاردا به‌تالیونین پاسه‌وانین سنووری به‌ینه‌ هه‌لوه‌شاندن⁽¹²⁷⁾ ب فی چه‌ندی هیزا زاخۆ جاره‌کادی زفریقه‌ وه‌ک به‌ری ژ فی به‌تالیونیی هاته‌ ده‌ر و ژ چوار به‌تالیونا پیکهاتبوو و تا نسکویا 1975 ی ب فی شیوه‌ی بوو: عیسا سوار فه‌رمانده‌یی هیزا زاخۆ و سه‌ید عه‌بووش عه‌بدی غه‌زالا و عریف ده‌رویش و عەلی عەلی زیوکی و حەجی قادو گرافی بوونه‌ فه‌مانده‌یین به‌تالیونان و بنگه‌هی هیزای بۆ ئەرمشتی ل ده‌فه‌را لیفی هاته‌ فه‌گه‌هاستن⁽¹²⁸⁾.

4. ژێده‌ر و په‌راویز:

- (1) اوغارا اوبلاس، النجال التحریری لکوردستان العراق (سلسله‌ الکتب المعادیه)، ترجمه: مدیریه‌ الاستخبارات العسکریه‌ العامه‌ المعاونیه‌ الاولی، سری للغایه، (د.م) (د.ت)، ص 159.
- (2) شه‌رزاد زکریا محمد، مجلس قیاده‌ الجوره‌ فی کوردستان العراق 1964 – 1970 (دراسه‌ تاریخیه‌ سیاسیه‌ عامه)، ده‌وک، 2010، ص 362.
- (3) بۆ پتر پیزانینان ل‌دور ڤان دانوستاندان بنیره: فه‌ریدوون عه‌بدوله‌حیم عه‌بدوللا، بارودۆخی سیاسی کوردستان – عێراق 11 ی مارتی 1970 – 11 ی مارتی 1974، هه‌ولێز، 2008، ل ل 34 – 48.
- (4) مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخواری کورد شوڤه‌شی نه‌یلول 1961 – 1975، به‌رگی سیبه‌م و به‌شی دووه‌م، هه‌ولێز، 2004، ل 45.

سه‌لام ئوسان، پولص مه‌ریه‌م و حه‌مید محه‌مد سه‌عدوللا بۆونه ئەندام، ل وی ده‌می پیکه‌ستنن وان گه‌له‌ک موکوم بوون و هه‌یکه‌ل ب فی شیوه‌ی ما تا سال 1975⁽¹¹⁶⁾.

ده‌بارە‌ی پیکه‌ستنن حزبا به‌عس د فی ماوه‌یدا ل زاخۆ چ پیکه‌ستنن حزبی و لژنه‌ نه‌بوون، بتنی ئەگه‌ر هنده‌ک که‌سین حزبی ژ به‌غدا یان مويسل هاتبان بۆ گێرانا هنده‌ک سمیناران، هه‌روه‌کو ژبه‌ری نوکه‌ هاتیه‌ دیارکر کو پیکه‌ستنن حزبا به‌عس ب گێرانا سمیناره‌کی ل زاخۆ ب هه‌له‌که‌فتا به‌یانا 11 ی ئادارا 1970 یی رابووینه‌.

ده‌بارە‌ی پیکه‌ستنن له‌شکه‌ری ل زاخۆ، هه‌روه‌کو هاتیه‌ دیارکر، لدویف ریکه‌هفتننا 11 ی ئادارا 1970 یی هیزین شوڤه‌شی هاتنه‌ گوهورین بۆ به‌تالیونین پاسه‌وانین سنووران (افواج حرس الحدود) و ل ته‌باخا 1970 یی هاته‌ پیکه‌ستن⁽¹¹⁷⁾ و دوازه‌ به‌تالیون ژ پاسه‌وانین سنووران ل کوردستانی هاتنه‌ پیکه‌ستن و چوار ژوان ل به‌هدینان بوون (زاخۆ، ده‌وک، ئامیدی و شێخان)، و هه‌ر به‌تالیونکه‌ ژ (500) چه‌کداران پیک هات و لگه‌ل چیداره‌کی حکومەتا عێراقی وه‌ک سه‌رپه‌رشت و له‌شکه‌ری پله‌ وەرگرتن و فه‌رمانده‌یین به‌تالیونان پله‌یین پێشه‌نگ و پێشپه‌وه‌ وەرگرتن⁽¹¹⁸⁾.

ده‌بارە‌ی به‌تالیونا زاخۆ ب نافیی به‌تالیونا چوار یا پاسه‌وانین سنووران هاته‌ پیکه‌ستن ب فه‌رمانده‌یا عیسا سوار ب پلا پێشه‌نگ و ره‌مه‌زان عیسا بوویه‌ جیگری وی، و به‌هجه‌ت ئامیدی هاریکاری وی⁽¹¹⁹⁾ و به‌تالیون زاخۆ ژ 500 چه‌کداران پیک هاتبوو پێشمه‌رگه‌یین که‌فن هەمی چوونه‌ لگه‌ل فی به‌تالیونیی لی پێشمه‌رگه‌یین نوی ئەوین ژ سال 1965 ی هاتینه‌ لگه‌ل شوڤه‌شی، هەمی بۆونه‌ (موسه‌پرەح) ه‌نارتنه‌ مال و خانە‌نشین، ده‌بارە‌ی بنگه‌هی هیزا زاخۆ، ل دەسپیکێ بنگه‌ه ل ئەرمشتی بوو پاشان هاتیه‌ ئاسیهی بۆ ماوی چوار هه‌یفان ل ویری مایه‌ و پشتی ده‌رکرنا فی بریاریی، بنگه‌هی به‌تالیونیی ئینا زاخۆ ل گوندی تلکه‌به‌ری، ل ده‌سپیکێ خیفته‌ بۆ وان دانابوون پاشان خانی ل تلکه‌به‌ری بۆ بنگه‌هی به‌تالیونیی ئافاکرن⁽¹²⁰⁾.

سه‌ر لقین به‌تالیونا پاسه‌وانین سنووران ژ ڤان سه‌ر لقان پیک هاتبوو: بۆزی ئەحمەد مه‌یرزا، مه‌لا ته‌ها ده‌شت ماسه‌کی (رئیس عرفاء الوحده) یی به‌تالیونیی بۆ، عەلی عەلی زیوکی، عریف ده‌رویش، سه‌ید عه‌بووش عه‌بدی غه‌زالا و سه‌عید هالو، بۆ نمونه‌ لقا بۆزی ئەحمەد ب فی شیوه‌ی بوو: بۆزی ئەحمەد سه‌رلق، خورشید ئەمین گولی (عریف فصیل) بۆ و جیگری سه‌رلقى بۆ، ده‌می بۆزی ئەحمەد ئاماده‌نه‌بیا خورشید ئەمین ب کاریی وی رادبوو و صالح ئەمین صالح (نائب عریف) بوو و ئەو ب کاریی عریف فه‌صیل رادبوو⁽¹²¹⁾.

ئەرمشتی بوو، سەلیم ئەسەد خوشەوی و ئەسەد خوشەوی ل دەق بوون و گوته من: کەفا تەگەلەک خوشە ناڤەری دبێژت: من گوته وان ئەز دێ مژگینیەکی دەم تە بە ئی دڤیت هوین مژگینیا من بدنه من، عیسا سووار دبێژت بلا سەلیم بدنه تە ب قی چەندئ سەلیم (25) دیناران وەک مژگینیا بە یانا 11 ی ئاداری دایە ناڤەری چاڤیکەڤتن لگەلدا 2014/12/13 ل زاخۆ. ناڤەری ل سالا 1946 ل ئاسیەیی ژدایکبوویە، پشکداری د شوڤرەشا ئەیلوولی دا کرێه و ل سالا 1962 بوویە پێشمەرگە و ل سالا 1963 بوویە کادری حزبی پاشان بوویە بەرپرسی ئامیری بێتەل بی هیژا زاخۆ، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.

(13) چاڤیکەڤتن لگەل ئوسمان قاسم مسو ل 2014/12/7 ل زاخۆ، ناڤەری ل سالا 1951 ل زاخۆ ژدایکبوویە، ل سالا 1967 چووێ دە ناڤ ریزین پارتیدا ل سالا 1973 یی بوویە پێشمەرگە دناڤ شوڤرەشا ئەیلوولی دا تا 1975 پاشان 1975 چووێ تورکیا 1976 بوویە پێشمەرگە فە دشوڤرەشا گولانیدا دبته فرمادئ مەفرەزه و ل سالا 1983 بوویە بەرپرسی ریکراوا شەهید محەمەد صالح تا سالا 1986 و ل سالا 1996 دبیتە بەرپرسی لیوا 16 و ل سالا 1999 دبیتە جیگری سوپایی 14 و نوکە ئەندامی فرماندەیا لەشکەرئ کوردستانیە ب پلا لیوا و ئاکنجیە ل زاخۆ.

(14) چاڤیکەڤتن لگەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.

(15) چاڤیکەڤتن لگەل عەبدولرەحمان یوسف عەبدولرەحمان ل 2014/12/30 ل زاخۆ. ناڤەری ل سالا 1946 ی ل زاخۆ ژدایکبوویە، خواندنا خو یا سەرەتایی و ناڤنجی و ئامادەیی ل زاخۆ تەمام کرێه پاشان کولێژا کشتوکالی ل بەغدا ل سالا 1969 تەمام کرێه ی، و ل سالا 1961 ی چووێ دناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا ب ریکا ئیکەتیا قوتابیان، ل دووماهیکا سالا 1963 ی بوویە بەرپرسی ئیکەتیا قوتابیان ل زاخۆ، و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل ئەدیب محەمەد حەسو موهاجر یی بەرنیاس ب (ئەدیب موهاجر) ل 2015/4/1 ل زاخۆ، ناڤەری ل سالا 1941 ل زاخۆ ژدایکبوویە، خواندنا خو تا ناڤنجی ل زاخۆ تەمام کرێه، وخوا پەیمانگەها کشتوکالی ل هەولێرئ تەمام کرێه، و هاتە دامەزراندن وەک فرمانبەر ل فرمانگەها چاندنی ل زاخۆ، نوکە ئاکنجیە ل سوید.

(16) جریده البوره، العدد (1339)، 1973/3/11.

(17) المصدر نفسه.

(18) چاڤیکەڤتن لگەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.

(19) چاڤیکەڤتن لگەل صالح حەجی حسین عیسا ل 28 چریا دوئی 2014 ی ل دھوکی، ناڤەری سالا 1945 ی ل باتیفا هاتیه سەر دونیایی، ل سالا 1959 ی بوویە ئەندامی پارتی د ئیکەتیا قوتابیی کوردستانی دا، ل سالا 1961 ی پشکداری د شوڤرەشا ئەیلوولی دا کرێه و پاشان پشکداری د شوڤرەشا گولانی دا کرێه و ل سالا 2004 بوویە ئەندامی لقا ئیک یا پارتی ل دھوکی پاشان بوویە کارگری لقا ئیک ل بەشی کومەلایەتی، و نوکە خانەنشینه و ئاکنجیە ل دھوکی.

(20) چاڤیکەڤتن لگەل کەوریا عیسا بترس شێخ یی بەرنیاس ب (ئەبو

سەلام) ل 2015/1/2 ی ل زاخۆ، ناڤەری ل سالا 1950 ی ل باژێری زاخۆ ژدایکبوویە، خواندنا خو یا سەرەتایی و ئامادەیی ل زاخۆ تەمام کرێه، و ل سالا 1975 ی هاتیه دویرکرن بو ناسریه، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ، ناڤەری چووێ ئیک

(5) کریس کوچیرا، کورد له سەدهی نۆزدهویستەمدا، وەرگێزان: حەمە کەریم عارف، هەولێر، 2011.

(6) مسعود بارزانی، ژێدەرئ بەرئ، ل ل 44 – 45 “کریس کوتشیرا، مسیره الکرد گولیه 40 سنه من التحقیقات الصحفیه فی کوردستان، اربیل، 2014، ص 23.

(7) بو پتر پیزانیان لسەر قی ریکەڤتننامی و بەندین وی بئیره: فریدیون عەبدولرەحیم عەبدوللا، ژێدەرئ بەرئ، ل ل 23 – 32.

(8) مسعود بارزانی، ژێدەرئ بەرئ، ل 46.

(9) چاڤیکەڤتن لگەل عەبدولرزاق حاجی عەبدوللا یی بەرنیاس ب عەبدولرزاق گەرمافی ل 2015/1/18 ل دھوکی، ناڤەری ل سالا 1941 ل دھوکی ژدایکبوویە خواندنا خو یا سەرەتایی و ئامادەیی ل دھوکی تەمامکرێه، و ل سالا 1958 چووێ دناڤ ریزین پارتی دیموکراتی کوردستان دا، ل شوباتا 1963 پلا بەرپرسیاتیا نهنئی یا پارتی بدەستخوڤه ئینات و بەشدارئ دشوڤرەشا کوردی دا کرێه ل سالا 1963 دبته یاریدەدەری فرمادئ بەتالیونا (تیپا) هەشت تا سالا 1974 و ل سالا 1975 دھیتە فەگوهاستن بو ئیرانی و پاشان هاتیه عێراقی و هاتیه دویرکرن بو باشووری عێراقی و ل ویری دمینت تا سالا 1978 دزفرته دھوکی بوویە فرمانبەر ل کشتوکالی دھوکی، نوکە ئاکنجیە ل دھوکی.

(10) صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ، ناڤەری ل سالا 1940 ل بێتاسی ژدایکبوویە، ل سالا 1957 چووێ دناڤ ریکخستین پارتی دا، و ل سالا 1961 پشکداری دشوڤرەشا ئەیلوولی دا کرێه، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل شەعبان سەعید یا هاتیه ئەجمادان ژلایی شێرزاد زکریا محەمەد ل 2006/3/26 ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل جبرائیل محەمەد حەسەن سیلکی ل 2015/1/14 ل پیرمام، ناڤەری ل سالا 1944 ل گوندئ سیلکی ژدایکبوویە، و ل سالا 1961 بوویە پێشمەرگە ی شوڤرەشا ئەیلوولی، و هەر دقئ سالیدا لگەل عیسا سوواری هاتیه زاخۆ بوویە زێرهقانی وی، و ل سالا 1975 لدەمی نسکویا سالا 1975 بەرەڤ ئیرانی فە چووێه و نوکە ل پیرمام ئاکنجیە.

(11) چاڤیکەڤتن لگەل سەعید حەجی سەدیق زاخۆی 2014/11/14 ل زاخۆ، ناڤەری ژدایکبووی سالا 1944، خواندنا خو یا سەرەتایی و ئامادەیی ل زاخۆ تەمام کرێه و خولا پەروردئ ل مويسل تەمام کرێه و هاتە دامەزراندن وەک مامۆستا ل سالا 1965، ئیکەم پەرەتوکی ژلایی وی هاتیه نڤیسینی ل سەر باژێری زاخۆ بناڤی (زاخۆ الماچی والحاجر) نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل بەهیه ئەمین ئەحمەد یا بەرنیاس ب وەهیب ل 2014/10/25 ل زاخۆ، ناڤەری سالا 1940 ل باژێری زاخۆ ژدایکبوویە لایەنگر بوو لگەل کۆمۆنیستان ، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل قەشە پوولص حەنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخۆ، ناڤەری سالا 1937 ل تورکیا هاتیه سەر دونیایی، ل سالا 1940 ی هاتە گوندی (سوناک) ئاکنجی دبیت، ل سالا 1950 ی هاتیه د باژێری زاخۆ، ل سالا 1973 ی بوویە قەشە ل زاخۆ، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.

(12) چاڤیکەڤتن لگەل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ، چاڤیکەڤتن لگەل قەشە پوولص حەنا ئەلهوزی ل 2014/12/9 ی ل زاخۆ، ل قێری ئەحمەد یوسف قاسم یی ناسیار ب ئەحمەد لاسلکی دەتە دیارکرن ل دەمی بەیانئ لسەر ئامیری بێتەل بو دبێژت: ب ریکا ئامیری بێتەل بروسکە بو مە هات ب دانا مافی ئوتونومی بو کوردان ئیکسەر ئەز چوویم دەق عیسا سوواری ل

- (41) جریده التأخی، العدد (1323)، 1973/5/5.
- (42) مسعود بارزانی، ژیده‌ری به‌ری، ل 67. بو پتر پیزانینان لسه‌ر فی هه‌ولێ بئیره: شکیب عقراوی، المصدر السابق، ص 314 – 317.
- (43) کریس کوچیرا، کورد له سه‌ده‌ی...، ل 364 له یادی پیلانه گلاوه‌کی رژیتم له 29 ئه‌یلول 1971 بو سه‌ر ژینانی باوکی سه‌رکرده‌ بارزانی نه‌مر، ئه‌رشیف مه‌کتب سیاسی.
- (44) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل سه‌لم ئه‌سه‌د خوشه‌وی ل 2015/1/14 ل پیرمام، نافه‌ری ل 1943 ل ده‌قه‌را مزوری ژوری ژدایکبویه، هه‌ر ژ ده‌ست پینکی پشکداری دشۆره‌شا ئه‌یلولێ دا کریه و بویه فه‌رمانده‌ی هیژا ئامیدی ده‌می 1964 – 1975 دا، پشتی نسکویا شوپۆرشێ لگه‌ل خیزانا خو به‌ره‌ف ئیرانی فه‌ چوو، و سه‌رکرده‌ی هیژا خه‌بات بوو د شوپۆره‌شا گولانی دا و نوکه ل پیرمام ئاکنجیه‌ “چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل غه‌ریب یوسف سه‌سن مزوری ل 2015/1/14 ل پیرمام، نافه‌ری ل 1946 ل ئاکری ژدایکبویه ل 1964 دبیته‌ پێشمه‌رگه‌ و بکاری پسته‌چی رادبوو ژ 1964 – 1970 د نافه‌را شوپۆره‌شا کوردی و به‌غدا دا، نوکه به‌رپرسی په‌یوه‌ندیین تابه‌ت یی نقتیسینگه‌ها سه‌رۆکی پارتی دیموکراتی کوردستانه‌، و ل پیرمام ئاکنجیه‌.
- (45) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل فه‌رمانه‌بوو یوسف ل 2016/9/25 ل زاخۆ. نافه‌ری ل 1949 ل گوندی سحیلا سه‌ر ب ناحیا زومار فه‌ ژ دایک بووه‌، ل 1961 چوو به‌ د ناڤ پیکه‌ستنتی پارتی دا و به‌شداری د شوپۆره‌شا ئه‌یلولێ دا کریه، و کار د هیژا هه‌له‌گورد دا کریه لگه‌ل عومه‌ر ته‌مه‌ری بوو، نوکه پێشمه‌رگه‌یه‌ک خانه‌نشینه ل زاخۆ ئاکنجیه‌.
- (46) چاڤپیکه‌فتن لگه‌لدا ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (47) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل نه‌جیب سه‌ید عه‌بووش ل 2014/11/25 ی له‌هۆکی، نافه‌ری ل 1950 ی ل گوندی ترب سپیی ل ده‌شتا سلیمانیه‌ هاتیه‌ سه‌ر دونیایی، خواندنا خو یا سه‌ره‌تایی ده‌ستپیکێ ل قه‌سرا مه‌لا ته‌بیی خواندیه‌، و پاشان چوو به‌ زاخۆ د خواند، به‌ئێ گه‌له‌ک جارن ژ لای حکومه‌تی فه‌ هاتیه‌ گرتن، له‌وێر خواندنا خو هیلات و هاته‌ لگه‌ل بابی خو و پشکداری د شوپۆره‌شا ئه‌یلولێ دا کریه، و نوکه ئاکنجیه‌ ل ده‌هۆکی.
- (48) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل محمه‌د خالد ئه‌حمه‌د ل 2014/12/2 ل زاخۆ، نافه‌ری ل 1942 ل گوندی بوسه‌لی ژ دایکبویه، و ل 1961 دچته‌ دناڤه‌ رژیتم پارتی دیموکراتی کوردستان دا دبته‌ پێشمه‌رگه‌ دشۆره‌شا ئه‌یلولێ دا و ل 1965 دبته‌ سه‌رده‌ست ل هیژا زاخۆ، و ل 1972 بویه سه‌ریه‌ل و سه‌ریه‌رشتیا خوله‌کا هنده‌سی کریه ل ئامیدی و بامه‌رنی و قومری و چیا ی شنگالی، و پشکداری دشۆره‌شا گولانی و سه‌ره‌لدانی دا کریه تا نوکه به‌رده‌وام ئه‌ندامی فه‌رمانده‌یا له‌شکه‌ری کوردستانی (فلک) ل وه‌زاره‌تا پێشمه‌رگه‌ یه‌، نوکه ئاکنجیه‌ ل زاخۆ.
- (49) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/6 ل باتیفا، نافه‌ری ل 1944 ل باتیفا ژ دایکبویه ل 1959 چوو به‌ د ناڤه‌ رژیتم پارتی دیموکراتی کوردستان دا و پشکداری د خولا کاداران یا ئیکێ دا 1968 – 1969 کریه، ل 1981 بویه کارگری لقا ئیک، نوکه به‌رپرسی لژنا شه‌ره‌تکاری یا لقا ئیک یا پارتی ل ده‌هۆکی، و ل ده‌هۆکی ئاکنجیه‌.
- (50) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل حه‌مید شه‌ریف موسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.
- (51) جریده‌ التأخی، العدد (862)، 1971/10/15.
- ژوان خانیت ل بیداری دا به‌ئێ پشتی نیسکویا سالا 1975 سه‌دام حوسین بیدار کره‌ جه‌ئ له‌شکه‌ری خه‌لکی وی بۆ تلکه‌به‌ری راگه‌هاستن.
- (21) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (22) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل حه‌مید شه‌ریف موسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ، نافه‌ری ل 1945 ل گوندی قه‌سه‌روکی سه‌رب قه‌زا زاخۆ فه‌ ژ دایکبویه، ل 1960 چوو به‌ دناڤه‌ رژیتم پارتی دیموکراتی کوردستان دا، پشکداری دشۆره‌شا ئه‌یلولێ و گولانی دا کریه، و نوکه ئاکنجیه‌ ل زاخۆ.
- (23) جریده‌ التأخی، العدد (1023)، 1973/5/3.
- (24) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (25) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1339)، 1973/3/11، جریده‌ الجمه‌وریه‌، العدد (2088)، 3 اب 1974.
- (26) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1019)، 1971/12/24.
- (27) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (28) المصدر نفسه‌ “چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل مه‌لا تا هه‌ر محمه‌د عومه‌ر باگولانکی ل 2014/3/31 ل زاخۆ، نافه‌ری ل 1943 ل گوندی باگولانکی ل ده‌قه‌را سنیدیان ژدایکبویه و ل 1958 چوو به‌ د ناڤه‌ رژیتم پارتی دیموکراتی کوردستان دا، و پشکداری دشۆره‌شا ئه‌یلولێ و گولانی دا کریه و نوکه جیگری ده‌زگای ئه‌یلولێ یه‌ ل زاخۆ.
- (29) جریده‌ التأخی، العدد (1480)، 1973/11/7.
- (30) جریده‌ الجمه‌وریه‌، العدد (2095)، 1974/8/12.
- (31) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (32) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل سه‌ید سه‌سن سه‌ید یوسف شیلانی ل 2016/11/6 ل زاخۆ، نافه‌ری ل 1946 ل گوندی شیلان ژدایکبویه، خواندنا خو یا سه‌ره‌تایی ل سالی 1958 – 1959 ل باتیفا ته‌مام کریه، ل ئه‌یلولا 1959 چوو به‌ نافنجیا به‌درخان ل زاخۆ، و چوو به‌ د ناڤه‌ رژیتم ئیکه‌تیا قوتابیین کوردستانی و پارتیدا، و ل نیسانا 1962 پشکداری د شوپۆره‌شا ئه‌یلولێ دا کریه، و بویه کادری پیکه‌راوا زاگروس، و ل ده‌می نسکوا 1975 مایه‌ ل گوندی شیلانی لگه‌ل خیزانا خو، و ل 1987 پشکداری د شوپۆره‌شا گولانی کر، نوکه ئاکنجیه‌ ل زاخۆ.
- (33) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (34) الجمه‌وریه‌ العراقیه‌، کتاب مدیریه‌ التربیه‌ و التعلیم لمخافه‌ ده‌وک ژاتیه‌ الابدائییه‌ و البانوی، العدد 18,50 / 219، ک، التاريخ 1970.
- (35) پۆژناما هاوکاری، ژماره‌ (43)، 31 تشرینی یه‌که‌م 1970.
- (36) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1339)، 1973/3/11.
- (37) جریده‌ التأخی، العدد (988)، 10 ژار 1972، جریده‌ په‌وره‌، العدد (1094)، 1971/12/24.
- (38) جریده‌ په‌وره‌، العدد (1094)، 1971/12/24، جریده‌ التأخی، العدد (1309)، 17 نیسان 1973.
- (39) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (40) جریده‌ التأخی، العدد (1309)، 17 نیسان 1973.

- (68) فه‌له‌که‌دین کاکه‌ی، ده‌وری بزوتنه‌وه‌ی کورد مافی گه‌لی کورد، گوڤاری کادر، ژماره (28)، حوزه‌بیران 1992، ل ل 81-84 “بۆ پتر پیژانینان بنێره: فه‌ریدوون عه‌بدولره‌حیم عه‌بدوللا، ژنده‌ری به‌ری، ل ل 245-247.
- (69) جریده‌ الوقائع العراقیه، العدد (2337)، 1974/3/11 “جریده‌ الپوره، العدد (1710)، 12 اژار 1974 “بۆ پتر پیژانینان بنێره: اوفرا بینغیو، کرد العراق بناو دوله‌ داخل دوله، ترجمه: عبدالرزاق عبدالله بوتانی، بیروت، 2014، ص ص 150-160 “عمار علی السمر، شمال العراق 1958-1975 درسه‌ سیاسیه، بیروت، 2012، ص 394.
- (70) محسن دزه‌یی، احداپ عاصرته‌ها 1961-1975، اربیل، 2002، ج 2، ص 267.
- (71) جریده‌ الپوره، العدد (1886)، 6 تشرین الاول 1974 “بۆ پتر پیژانینان لسه‌ر فآن هه‌ردوو ئه‌نجومه‌نا بنێره: اوفرا بینغیو، المصدر السابق، ص 172 “عمار علی السمر، المصدر السابق، ص ص 396-397.
- (72) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل عه‌بدوللا صالح هه‌فوزلا ل 2015/1/18 ل ده‌وکی، نافه‌ری ل سالا 1952 ل ناحیا سلیقانه‌یا ژ دایک بووه‌ ل سالا 1967 چووێه‌ د نافه‌ ریژین ئیکه‌تیا قوتابین کوردستان دا، و ل سالا 1974 بوویه‌ پێشمه‌رگه‌ی شوهره‌شا ئه‌یلووی و به‌شداری د شوهره‌شا گولانی دا کره‌، و ئیک ژ دامه‌زینه‌ری پارتی گه‌ل بوو و ل سالا 1993 چووێه‌ لگه‌ل پارتی دیموکراتی کوردستان و نوکه‌ خانه‌نشینه‌ لسه‌ر په‌رله‌مانی عێراقی، و ئاکنجیه‌ ل ده‌وکی “دگوتنه‌ فی ئه‌نجومه‌نی ئه‌نجومه‌نا کارتونی. چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل محمه‌د خالد ئه‌حمه‌د ل 2014/12/2 ل زاخۆ “چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل ئه‌حمه‌د یوسف قاسم ل 2014/12/13 ل زاخۆ.
- (73) جریده‌ الپوره، العدد (1886)، 6 تشرین الاول 1974.
- (74) اوفرا بینغیو، المصدر السابق، ص 172.
- (75) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (76) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل یوسف خورشید عه‌بدولره‌حمان ل 2015/1/9 ل زاخۆ، نافه‌ری ل سالا 1942 ل زاخۆ هاتیه‌ سه‌ر دونیای نوکه‌ ئاکنجیه‌ ل زاخۆ. حسین عه‌بدولکه‌ریم هه‌یزه‌ک ژ (50) که‌سان پیکینان عیسا سووار چه‌ک دای و ژفان که‌سا پیکه‌هات: یوسف خورشید عه‌بدولره‌حمان، محسن هه‌سه‌ن چه‌له‌بی، عه‌بدوله‌زیز مونیر چه‌له‌بی، عه‌لی مه‌نیر چه‌له‌بی، سلیمان مستو عه‌دی، مه‌جید هه‌سو عه‌دی، مسته‌فا قاسم عه‌بدو، فه‌تخی صالح، سیفدین مسته‌فا، ئه‌حمه‌د مسته‌فا، عه‌بدوللا ئه‌براهیم محو، کریت محمه‌د عه‌بدو، عه‌بدوللا یونس، عه‌ره‌ب مسته‌فا عه‌بدولره‌حمان، مونیر عه‌بدولره‌حمان، ئه‌حمه‌د بیبو، محمه‌د تاهر سه‌یید حوسین، حاجی صالح، یونس ئه‌حمه‌د مسته‌فا، فه‌رمان ئه‌حمه‌د، محمه‌د مه‌لا ته‌ها، شه‌وکه‌ت صالح، عه‌بدوللا عه‌لی درباس، شاهین هه‌سه‌ن خه‌لیل و کدو حاجی عه‌بو زید، چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل مه‌جید هه‌سو عه‌دی ل 2016/10/28 ل زاخۆ، نافه‌ری ل سالا 1946 ل گوندی قادیال ده‌شتا سلیقانه‌یا ژ دایکبوویه، و ل سالا 1974 پێشمه‌رگه‌یه‌تی د شوهره‌شا ئه‌یلوولیدا کره‌، و نوکه‌ ل زاخۆ ئاکنجیه‌.
- (77) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل عسمه‌ت دینو بنستانی ل 2014/11/23 ل زاخۆ، نافه‌ری ل سالا 1939 ل گوندی هه‌فشنی ژدایکبوویه ل سالا 1958 بوویه‌ سه‌ربازی حکومه‌تی ل سه‌ربازگه‌ها موپسل، بۆ ماوی سێ هه‌یفان پاشان بۆ فه‌وجا سێ وپه‌لا زێره‌فانیا عه‌بدوله‌هاب شه‌وافی هاتیه‌ فه‌گوه‌استن، له‌ورا
- (52) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (53) جریده‌ التآخی، العدد (1001)، 5 نیسان 1972.
- (54) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئه‌مین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
- (55) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل عه‌بدولستار محمه‌د ئه‌حمه‌د ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ، نافه‌ری ل سالا 1945 ل گوندی بیتاسی ل ده‌فه‌را لیفی ژ دایکبوویه، خواندنا خو ل زاخۆ ته‌مام کره‌، بوویه‌ ماموستا بۆ ده‌می 44 سالان و ل سالا 1959 چووێه‌ د نافه‌ ریژین پارتی دیموکراتی کوردستان دا، و ل سالا 2008 ی خانه‌نشین بوویه، و نوکه‌ ئاکنجیه‌ ل زاخۆ.
- (56) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/6 ل باتیفا “چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل جه‌میل قاسم هه‌مو ل 2015/4/23 ی ل زاخۆ، نافه‌ری سالا 1950 ی ل گوندی پێچه‌کا سه‌ر ب ده‌شتا سلیقانه‌یا ژ دایکبوویه، ل سالا 1967 ی پێشمه‌رگه‌ بوو د هه‌یزا هه‌له‌گورد دا، نوکه‌ پێشمه‌رگه‌یه‌ک خانه‌نشینه‌ و ئاکنجیه‌ ل زاخۆ “چاڤیڤیکه‌فتن د گه‌ل قه‌شه‌ پولص هه‌نا ئه‌له‌وزی ل 2014/12/9 ی ل زاخۆ، و نافه‌ری ده‌می ئیدریس بارزانی گوتار دای ب ره‌خ ئیدریس بارزانی شه‌ بوو.
- (57) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل عه‌بدولستار محمه‌د ئه‌حمه‌د ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ.
- (58) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/6 ل باتیفا.
- (59) جریده‌ الپوره، العدد (512)، 1970/5/3.
- (60) فه‌ریدوون عه‌بدولره‌حیم عه‌بدوللا، ژنده‌ری به‌ری، ل 227.
- (61) رۆژنامه‌ براهیه‌تی، ژماره (8)، 1972 “جریده‌ التآخی، العدد (1080)، 8 تموز 1972.
- (62) شعبان سعید محمد، ئه‌ز و هه‌فرکی و پیللیت خه‌ما (بهره‌تان)، به‌ره‌فکرین و پێشگوتن: سیخ موسی وه‌رمیلی، ده‌وک، 2000، ل ل 56-57.
- (63) جریده‌ التآخی، العدد (1419)، 26 ئب 1972. حکومه‌تا عێراقی ل سالین 1972-1973 ل ده‌فه‌را شنگال و شیخان سیاسه‌تا عه‌رب کرنی ب کارئینان خه‌لکی فان ده‌فه‌را نه‌چار بوون کوچکه‌ن ب تابه‌ت ل شنگالی ب هزاران کوردین ئیزدی ل ده‌وره‌ریژین زاخۆ نیشته‌جیبوویه، بنێره: که‌ندال-عصمت شریف وانلی مصغفی نازدار، ترجمه: ابراهیم یونس، تهران، 1379، ص 197.
- (64) چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل حه‌بیب که‌له‌ش ل 2015/4/6 ل باتیفا “چاڤیڤیکه‌فتن لگه‌ل عه‌بدولستار محمه‌د ئه‌حمه‌د ل 2015/1/29 ی ل زاخۆ “محمه‌د خالد بوسه‌لی د بیزت: پێشستی کوشته‌نا قایمه‌قامی شنگالی ئیکسه‌ر ئه‌ز به‌ره‌ف شنگالی فه‌ چووم ژ بۆ پێشکداری کرنی د خوله‌کی دا، ل وی ده‌می حکومه‌تا عێراقی پێشقه‌چوون کرن بۆ شنگالی به‌لی مه‌لا مسته‌فا بارزانی بروسکه‌ هه‌نارتیه‌ و دژی فی چه‌ندی راوستایه، چاڤیڤیکه‌فتن د گه‌لدا ل 2014/12/2 ل زاخۆ.
- (65) جریده‌ التآخی، العدد (4134)، 26 ئب 1973.
- (66) جریده‌ التآخی، العدد (4136)، 28 ئب 1973.
- (67) فه‌ریدوون عه‌بدولره‌حیم عه‌بدوللا، ژنده‌ری به‌ری، ل 233.

(99) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئەمین صالح ل 102016/27 زاخۆ
 چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل مه‌لا عەبدولکەریم صوفی ل 2014/11/21 زاخۆ. نافیری
 ل سالا 1924 ل گوندی گەردەمی ل سوریا ژدایکبوویە، فەقاتی خۆاندیە، بریکە
 هۆزانیان جەگەرخواوەن کوردایەتی و نەتەوایەتی ل دەفە پەیدا بوویە ل سالا 1940،
 کار د پارتا هیوا دا کرێ کو بکارتی پۆستی رادبوو و ل سالا 1948 بویە ئەندامی
 پارتی دیموکراتی کوردستان، نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل
 ئیسماعیل محەمەد ئیسماعیل ل 2014/11/30 زاخۆ، نافیری ل سالا
 1943 ل دەفەرا بەرواری ژدایکبوویە، ل سالا 1958 چووێ د ناڤ رۆژین پارتی
 دیموکراتی کوردستان بریکە ئیکە تیا قوتابیین کوردستانی، ل سالا 1992 بوویە
 کادری لقا ئیک پارتی دیموکراتی کوردستان تا نوکە کادری لقا هەشت یا زاخۆیە.
 (100) شەعبان سعید محمد، ژێدەرێ بەری، ل 70.
 (101) مسعود بارزانی، ژێدەرێ بەری، ل 57 شکیب عقرای، المصد
 السابق، ص 307.
 (102) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل نەجیب سەبید عەبووش ل 2014/11/25 ی
 لدهوکی چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل رەشید حاجی بەدریا ل 2014/11/23 زاخۆ،
 نافیری ل سالا 1931 ل گوندی سپینداروکی ژدایک بوو، و ل سالا 1957 ژ
 کولێژا سەربازی ل بەغدا دەرچووێ و ل کەتیبە ئەندازیاری ل مویسل دامەزرا، و
 ل سالا 1955 ب نەینیفە پووێ دناڤ رۆژین پارتی دا و ل سالا 1963 بەشداری
 د شوڤرەشا ئەیلووی دا کرێ و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.
 (103) مسعود بارزانی، ژێدەرێ بەری، ل 57 شەعبان سعید، ژێدەرێ بەری،
 ل 48 چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل رەشید حاجی بەدریا ل 2014/11/23 زاخۆ.
 (104) خەلات موسا یوسف، " ریکخستین پارتی دیموکراتی کوردستان ل
 زاخۆ " فەکولینەکان بە لاکرێ ل دەفە ئقیسەری، ل 10 شەعبان سەعید ژێدەرێ
 بەری، ل 48.
 (105) خەلات موسا یوسف، ژێدەرێ بەری، ل 10 - 11.
 (106) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل مه‌لا عەبدولکەریم صوفی ل 2014/11/21 ل
 زاخۆ.
 (107) خەلات موسا یوسف، ژێدەرێ بەری، ل 11 چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل
 مەحسەن تەها محەمەد (مه‌لا تەها بوسەلی) ل 2015/1/16 ل دهوکی، نافیری ل
 سالا 1960 ل بوسەلی ژدایکبوویە، خۆاندنا خو بکالریوس و ماستەر ل روسیا
 خاندیە و ئەندازیاری نەفتی یە و نوکە ل دهوکی ئاکنجیە.
 (108) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل حەسەن خەلیل حاجی ل 2014/12/4 ل
 زاخۆ، نافیری ل سالا 1937 ل زاخۆ ژدایکبوویە، خۆاندنا خو یاسەرەتای و
 نافنجی و ئامادە ی ل زاخۆ تەمام کرێ، و ل سالا 1958 چووێ دناڤ رۆژین حزبا
 کۆمۆنیست دا، و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل سامی ئەسەد
 مەعروف ل 2015/2/11 ل زاخۆ. نافیری ل سالا 1940 ل زاخۆ ژدایکبوویە،
 و خۆاندنا خو یا سەر سەرەتایی و نافنجی و ئامادەیی ل زاخۆ تەمام کرێ،
 دەرچووێ کولێژا پەرەردە - بەشی وەرزش ل زانکوا بەغدا باوەرناما ماستەری
 وەرگرتی، و ل سالا 1956 لایەنگریا پارتا کۆمۆنیست دکر و بوویە ئەندام لگه‌ل
 دا، کار ب شیوہیەکی نەینی دکر، و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.
 (109) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح محەمەد تەها جەقسی ل
 2014/11/21 ل زاخۆ، نافیری ل سالا 1952 ل باژێری زاخۆ ژ

پشتی بزافی هاتیه زیندانیکن تا دەمی شوڤرەشا ئەیلووی، وپشکداری د شوڤرەشا
 ئەیلووی دا کرێ، و نوکە ئاکنجیە ل زاخۆ.
 (78) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل فەرمان عەبوو یوسف ل 2016/9/25 ل زاخۆ.
 (79) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل ئوسمان قاسم مسو ل 2014/12/7 ل زاخۆ.
 (80) صالح ئەمین صالح ل 102016/27 ل زاخۆ.
 (81) کریس کۆچیرا، کورد لە سەدە ی...، ل 392 شکیب عقرای،
 المصد السابق، ص 378.
 (82) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ
 چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل نەجیب سەبید عەبووش ل 2014/11/25 ی ل دهوکی.
 (83) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
 (84) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل عەصمەت دینو بەنستانی ل 2014/11/23 ل
 زاخۆ.
 (85) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ
 چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل مەجید حەسو عەبدی ل 2016/10/28 ل زاخۆ.
 (86) کریس کۆچیرا، کورد لە سەدە ی...، ل 392.
 (87) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل فەرمان عەبوو یوسف ل 2016/9/25 ل زاخۆ.
 (88) شکیب عقرای، المصد السابق، ص 378.
 (89) اوفرا بینگیو، المصد السابق، ص 167.
 (90) عبدالرحیم عبدالکریم، سیاگ الحبر الاسود، تقدیم: عبدالفتاح علی
 یحیی، مراجعە: محمد سعید دوسکی، دهوک، 1999، ص 29 - 31.
 (91) جیرارد جالیاند، المأساه الكوردیه، ترجمه: عبدالسلام النقیبندی،
 اربیل، 2012، ص 114 - 115.
 (92) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل صالح ئەمین صالح ل 2016/10/27 ل زاخۆ.
 (93) هەمان ژێدەر.
 (94) تشارلز تریب، صفحات من تاریخ العراق المعاصر، ترجمه: زینە جابر
 ادیس، بیروت، 2006، ص 283 " ماریون فاروق سلوغلێت و بیتر سلوغلێت،
 من الپوره الی الدکتاتوریه، العراق منذ 1958، ت: مالک النبراسی، گ 2، المانیا،
 2003، ص 229.
 (95) شەعبان سعید محەمەد، ژێدەرێ بەری، ل 62 - 63 چاڤپیکه‌فتن
 لگه‌ل محەمەد مه‌لا قادر ل 2015/1/14 ل پیرمام.
 (96) کریس کۆچیرا، کورد لە سەدە ی...، ل 422 - 426 شکیب
 عقرای، المصد السابق، ص 415 " چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل سەلیم ئەسەد خوشەوی
 ل 2015/1/14 ل پیرمام " چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل محەمەد مه‌لا قادر ل
 2015/1/14 ل پیرمام.
 (97) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل سووار عیسا سووار ل 2015/1/14 ی ل پیرمام،
 نافیری ل سالا 1944 ی ل گوندی سیلکی ژدایکبوویە، و ل سالا 1960 ی
 لگه‌ل بابی خو پێشمەرگایەتی کرێ، ل شوڤرەشا ئەیلووی دا، و ل سالا 1975 ی
 چووێ ئیرانی، نوکە خانەنشینە و ئاکنجیە ل پیرمام " چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل نەجیب
 سەبید عەبووش ل 2014/11/25 ی ل دهوکی.
 (98) چاڤپیکه‌فتن لگه‌ل حەمید شەریف موسا ل 2015/1/7 ل زاخۆ.

زاخو 11 آذار 1970 – 6 آذار 1975

دراسة تاريخية سياسية

الملخص:

شهدت منطقة زاخو في الفترة الواقعة بين 11 آذار 1970 – 6 آذار 1975 أحداثاً ذات أهمية في تاريخ المدينة و كردستان بشكل عام، في الجوانب السياسية والاقتصادية والاجتماعية، لذلك جاء هذا البحث والمعنون " زاخو 11 آذار 1970 – 6 آذار 1975 دراسة تاريخية سياسية، لبحث في أبرز الأحداث التي مرت بها المدينة وقد اشتمل البحث على ثلاث المباحث: تم في الأول منه تناول الفترة من 11 آذار 1970 و حتى سنة 1974، إذ تمتعت المدينة بالهدوء والاستقرار وقسط كبير من الحرية. وتم التركيز على المواقف التي اتخذها سكان المدينة من بيان 11 آذار عام 1970، و زيارة ادريس البارزاني للمدينة، ومحاولة الاغتيال التي تعرض لها رئيس الحزب الديمقراطي الكردستاني ملا مصطفى البارزاني، وموقف اهالي المدينة من مقتل قائمقام قضاء سنجار، وفي المبحث الثاني تم التطرق الى تجدد القتال بين الحكومة العراقية و القيادة الثورة الكوردية سنة 1974 ولاسيما بعد معركة "مضيق زاخو" وما نتج عنها من نزوح سكان المدينة الى القرى والجبال المجاورة، وهجرة آخرين الى ايران وتركيا و سوريا و الدول الاوربية هرباً من ملاحقة الاجهزة الامنية الحكومية، وكذلك تمت الاشارة الى سيطرة الجيش على المدينة، والحصار الاقتصادي، والاثار الاجتماعية الاخرى التي خلفتها سياسة الحكومة، وفي المبحث الثالث تم التطرق الى أبرز التنظيمات السياسية والعسكرية في المدينة، ولاسيما الحزب الديمقراطي الكردستاني و الحزب الشيوعي العراقي.

الكلمات الدالة: زاخو، معركة مضيق زاخو، الحكومة العراقية، 11 آذار 1970، 6 آذار 1975.

ZAKHO FROM 11 MARCH 1970 TO 6 MARCH OF 1975: HISTORICAL - POLITICAL STUDY

Abstract:

The Zakho areas from the period of 11 March to 6 March of 1975 had preponderant role in the history of the city itself and Kurdistan in general, and in particular of politic, society and economic. So this research, which is entitled "Zakho from 11 March to 6 March of 1975: historical study", attempting to show the key events that occurred in this city. This study is contained of three sections. The first section is included the period of 11 March 1970 till 1974, in this period the city somehow was stable, peaceful and had more freedom. It is endeavor of this article to depict the attitude of the people of this city to the 11 March of 1970 Agreement, Idris Barzani visiting to the city and the killing attempt of the head of the Kurdistan Democratic Party Mullah Mustafa Barzani. Further, it shows the attitude of the people of city to the murder of sub-governorate of Sinjar mayor. The second section of this research shows the road way of war, which occurred between the Iraqi government and the leader of Kurdish revolution in 1974, in particular the war of Gali "narrow of Zako" in addition to its consequence on the citizen of this city, which imposed them to fled to surrounding villages, mountains, likewise, some were ended up to the neighboring countries namely Iran, Turkey, Syria and European states fearing of the central government mistreatment. Finally, this study illustrates the central government campaign of controlling of the city, the economic sanction and social implication of that policy of central government imposed. The three section of this research shows the most important political and military organizations in this city, specifically the Kurdistan Democratic Party and the Iraqi Communist Party.

Keywords: Zakho, Gali narrow of Zakho, Iraqi government, 11 March 1970, 6 March of 1975.